

ÁLLAMESZMÉ

ÉS

A NÉPEK ÖNRENDELKEZÉSI

JOGA

ÍRTA

Dr. HORVÁTH SÁNDOR O. P.

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA R. T.
1918.

Nihil obstat.

Fr. Paulus Paluscsák,
S. Theol. Lect.

Fr. Dominicus Rfitnik,
S. Theol. Lect. et Iur. Can. Doct,

Viennae, 21. Apr. 1918.

Imprimatur.

Fr. Raymundus Glund,
S. Theol. Mag., Prior Provincialis

Nihil obstat.

Dr. Josephus Trikál,
censor dioecesanus. .

Nr, 2871.

Imprimatur.

Strigonii, 12. Junii, 1918.

Julius Machovich,
vicarius, generalis subst,

Előszó.

ARÉGÓTA vajúdo nemzetiségi kérdés problémát a világháborúban «A népek önrendelkezési jogá»-nak jelszava alatt újból feltűnnek és hatalmas hullámokat vernek. A jelszó nem új, hiszen már a hatvanas években közszájon forgott s az u. n. népszavazások jogosultságának bizonyítására szolgált. Minden újságolvasó ember tudja, hogy mily népszerűsége tett szert a jelszó napjainkban, de az is általánosan ismert tény, hogy értéklését és értelmezését illetőleg a legnagyobb zavar uralkodik még most is. Elnevezték axiómának, elvnek, magától értődő igazságnak stb., pedig ezek közül egyik elnevezés sem illeti meg, mivel a közönséges, a tömegekre hatni akaró és épen ezért túlzó követelményeket felállító jelszó, «Schlagwort», színvonalán túl egyáltalán nem emelkedik felül.

Eredetileg egy nagyobb szabású munka keretében akartam megvizsgálni e kérdés filozófiai háttérét és jogosultságának határait, körülményeim azonban megakadályozták a munka kidolgozását. Jelen értekezésemre nagyobb mű vázlatának készült s mivel egyik-másik gondolata talán alkalmas arra, hogy a jelszó tartalmára és filozófiai érvényére némi világosságot vessen, azért elhatároztam, hogy az Aquinói Szent-Tamás-Társaság 1918. márc. 11-ki közgyűlésén felolvasom. Miután pedig a tárgy iránt nagyobb érdeklődést tapasztaltam, a Religio 4. és 5.-dik fűzetében megjelent értekezésem különnyomatát is időszerűnek tartottam s ezt bocsátom most az érdeklődők rendelkezésére.

Grác, 1918. április hóban.

A szerző

Bevezetés.

VALÓSÁG adatai között fálíg találunk tárgyat, amelyre a fog-
Atálán és megalázó f kritika oly teljes erővel vetné magát,
mint a földi hatalmasok leghatalmasabbikára: az államra. A nagy
Stagirita napjai régen letűntek már. Akkor még bizonyos lelke-
sedéssel beszéltek az első államalkotó erőkről s bennök látták
az emberiség legnagyobb jótevőit.¹ Ma, nem egy tekintetben
csúnya és ferde irányú kijózanodás korszakában alig merjük
fölemelni szavunkat e nagy hatalmasság érdekében. Ennek azon-
ban nagyrészt az állam az oka és pedig azért, mivel megfelelő
állameszmét sohasem tudott adni, de még kevésbbé értett ahhoz,
hogy alattvalóival megkedveltesse magát. Amíg a diadalmas
gloire napjaiban a közönséges «jóság»-ember az államot csak
abból a mennydörgésszerű szózatból ismerte, amely megközelít-
hetlen magasságból ereszkedett le hozzá s csak annyit adott tud-
tára: l'état c'est moi — én, az állam, itt lakom fölötted, — s idegen
gyanánt és valóságos állami érdek nélkül élt, nem is annyira
az államban, mint inkább *alatta*, addig kinek is jutott volna eszébe
meleg, szívből fakadt hangon szólni a Stagirita és még inkább
Platon nagy eszményképéről! Mielőtt azonban az események
logikája e kétségtelenül nagy eltévelyedés tézise alá írta volna
az antitézist, meg kellett élnünk a napokat, hogy Paulsennel
szólva, a honpolgár az államot csak a zsandár, a kisbíró, meg
a végrehajtó személyében tanulta megismerni. f(Ordre parieren
und dies mit der kühlen Anerkennung belohnt zu sehen, dass
man seine verdammte Pflicht und Schuldigkeiten getan habe»² ez
az állameszme él a közönséges halandó lelkében, ez az alapszíne-
zete az állam és az alattvaló viszonyának. Nem csoda, ha oda-
fejlődött e viszony, hogy aki csak teheti, nem az államban, nem

¹ V. ö. I. Pol. I. (II.) 12.

² Fr. Paulsen: System der Ethik. II. 548.

is alatta, hanem legalább is a lehetőség határán belül *mellette*, vagy legjobban esetben *belőle* igyekszik élni.

A gloire-nak a történelem folyamán különféle alakban fölcsendülő kevély hangja nemcsak a honpolgár fülét sértette, hanem a tudomány reakcióját is maga után vonta. Így lőn az állam létjogosultságának kérdése problémává s így termelte az állameszme túlhajtása az első keserű gyümölcsöt. Arra a hideg, közömbös elismerésre, vagy ha úgy tetszik, gyámkodásra pedig, amelyről, az imént szoltunk, talán sohasem adhatott; volna a tudomány hűvösebb és lehűtőbb feleletet, mint akkor, mikor Wundt-tal megtagadta az állam meghatározhatóságát.¹ Hogy van, érezzük, mert erős keze nagyon is nyomja vállunkat; de hogy ezen az *aktualitásán* túl is van-e szilárd alapja és lényege, arra tudományos szempontból ignoramus-szal keli válaszolnunk. Addig van, ameddig mint a hatalom birtokosa működik, s az, aminek ebbeli működésében mutatkozik. A világ ifjúságát és múlandóságát aligha lehetne találóbban tudtára adni a földi hatalmasságnak, mint az aktualizmus e megállapításával.

A gloire l'état c'est moi-féle tézise alá már különböző alakban íródott az antitézis, oly határozott és nagyon is olvasható betűkkel azonban talán sohasem, mint ma. A mennydörgés-szerű hang nem felülről jön már, hanem alulról, s az ébredező tömegek öntudatosnak gondolt szózatát akarja képviselni. *Az állam mi vagyunk* — ez a tézis antitézise, s évszázadok mulasztása, a tudomány és a félműveltség lelkiismeretlen izgatása ebben az alakban teremték meg keserű gyümölcsüket. A tömeg uralma az állam *fölött*, az önrendelkezési jog és hasonló követelményeknek jelszó-szerű föllépése ez antitézis természetszerű folyamánya. Hogy az állam milyen állást foglal el velük szemben, azt hatalmi kérdésnek tartjuk. Ott, ahol tisztában van önmagával, ahol hatalma csorbíthatlan, ott kétségkívül csak *szembeszállásról* lehet szó. Ezek hiányában természetesen más eszközhöz kell folyamodnia s jó, ha az állameszme teljes tagadása *előtt* néhány lépéssel megállhat.

Hogy pedig mit szól ehhez a tudomány, azt világnézeti kérdésnek kell nyilvánítanunk. A Hobbes vagy a Rousseau nyomdokain járó bölcselelő, valamint a pozitivista gondolkozó kénytelen ölbetett kézzel nézni az események fejlődését. A tézis vagy

¹ Völkerpsychologie Bd. 8. S. 326. ff.

az antitézis ezek lelkét nyomja, s bennük ismeri vagy megalapítóját, vagy megalapozóját. Ezekről tehát hiába várjuk a kibontakozást vagy a megváltó szót, mely a kibontakozás felé vezető utat mutathatja meg. Ott kell kopognunk, ahol sem a tézist, sem az antitézist nem fogadták el teljes merevségükben — a keresztény filozófiánál. Talán létre tudja hozni *ez* a szintézist s vele együtt azt az egyensúlyt, amely az államban rejlő összes energiák kiegyenlítődsét, harmonikus együttműködését jelenti és az alattvalóknak lehetővé teszi az állammal *együtt* való életet.

Ha a két ellentétes álláspontot közelebről vizsgáljuk, azt találjuk, hogy az első az állam alaki tényezőjének (causa formális) tulhajtásában gyökerezik, s ennek alapján az államhatalmat a népek megszemélyesítőjének és a minden jog forrásának tekinti. Az államban szóba jövő egyéb tényezők meríthetnek e forrásból s csakis ebből, de önálló, az államhatalomtól független jogok birtokosainak nem tekinthetők. — A második álláspont az anyagi tényezők jelentőségének félreértéséből származik. Az állam nem jogforrás, hanem *tartály*, amelybe az államalkotó *elemekből* folyik a jog, s amelyből ezek akkor és annyit csapolnak le minden sérelem nélkül, amikor nekik tetszik. Az állam nem organizmus, nem szerves egység, hanem pusztán érdek-közösségre épített, s bármikori fölmondásra kibérelt lakóház: vele szemben az alattvalóknak csak jogaik vannak, de kötelességeik nincsenek. Az államhatalom nem szervező, egységesítő tényező, hanem az önálló tagoknak és elemeknek bizományba letett tőkéje. — A tézis eszerint állameszméjét a személyiség tulhajtására, az antitézis pedig a személyi lét és az állam-organizmus tagadására építi föl. E két fogalom közelebbi megvizsgálása és meghatározása adja meg a helyes keresztény állameszmét.

Az állam létjoga, lényege és személyi mivolta.

Aristoteles felfogását, mely szerint az államot, mint tökéletesebb létformát illeti meg az elsőbbség, a pozitivizmus egyhangúlag elveti. A fejlődés határpontját, a célt, nem tekinthetjük magyarázó elemnek, ellenkezőleg a célt, a végpontot kell megértenünk a fejlődés egyes stádiumaiból.¹ A Darwinizmus alap gondolata csendül meg e szavakban s így nem csoda, ha az állam-személy vagy a személy-állam érthetetlen fogalomként szerepelnek az aktualizmus előtt. Ámde a Stagirita gondolatát nem lehet teljesen feladnunk, még a tisztán pozitívista kutatás sem jogosít föl erre bennünket. Az a prius, amelyet Aristoteles az államnak tulajdonít, nem a fejlődés elsőbbségére vonatkozik, hanem az emberi természetben gyökerező, vele szükségszerűen adott és épen azért célszerűen működő erők ellenállhatatlan irányítását jelzi a fejlődés csúcspontja, az állam, a személylé válta és személy gyanánt fellépő társadalom felé. Ha oly pontosan megrajzoltuk a társadalmi fejlődés minden mozzanatát, mint Wundt tette ezt a «Népek lélektanában, s ha e hajszálfínomságú rajz alá kénytelenek vagyunk vele együtt ezt írni: íme a természet ösztönszerű erőinek szabályosan lefolyó munkája,² akkor visszatértünk Aristoteleshez, a nagy «megfontolt» politikushoz. Arra azonban e nagy pozitív munka erélyesen figyelmeztet bennünket, hogy a társas éleittől az államig hosszú út vezet és hogy az állammal csak akkor állunk szemben, ha a társadalom mint személy, tehát mint önálló és minden egyedi vagy az egyedek csoportjában székelő jogoktól lényegesen különböző jogalany és jogforrás áll előttünk. Az állam-személy problémájának eldöntésében a végső szó tehát Aristoteles filozófiáját illeti meg, a pozitív kutatásnak pedig fontos kisegítő szerep jut osztályrészül.'

¹ Wundt: Völkerpsychologie Bd. 7. S. 65. ff.² U. o. Bd. 8. S. 326.

A fejlődési elsőbbség tekintetében az államot bizonyos elemek előzik meg, amelyek helyes megértésétől és értékelésétől függ az állam-személy fogalma.¹ Ha Rousseauval nem tekintetjük is az egyedet közvetlen államalkotó elemnek, mégis belőle kell kiindulnunk, mert nélküle, jogainak és szükségleteinek számbavétele nélkül állameszménk csorba marad. A teljesen magában, minden társadalmon kívül élő ember történelmileg ismeretlen, lélektanilag pedig olyan lehetetlenséget jelent, hogy a pogány bölcselő² vagy rendellenes eltévelyedést, vagy pedig a közönségeset teljesen túlhaladó emberfeletti jelenséget sejtett benne. Az önmagát teljesen kielégítő, vagy egyetlen fogalommal kifejezve az *ember* eszméjét a saját erejéből megvalósító egyed nemcsak erkölcsi, hanem valóságos fizikai lehetetlenséget rejt magában. Ha veszedelmes túlzásnak kell is nyilvánítanunk az állítást, hogy az ember csak a társadalomban válik személlyé,³ annyit mégis el kell ismernünk, hogy Ibn Tophail, az arab gondolkozónak, *Philosophus autodidactusa*,⁴ bár különféle alakban kísértette meg azóta is a bölcselőket, phantasztikus regényhősön túl nem tudott emelkedni. Az egyén *kiegészítésre* szorul, s ebbeli szükséglete nem beképzelt, nem is fölösleges kívánságok kielégítésére irányul, hanem az ember természetében, testi és lelki életének szervezetében s az ezekkel szorosan összefüggő eszményi ember megvalósításának követelményében gyökerezik.⁵ Az egyén életénél becsebb faj fenntartásának ösztöne az embert a társas életre kényszeríti, az egyéni és a természet akaratának még inkább megfelelő faji tökéletesedés, kultiválódás szükségessége pedig ellenállhatatlan erővel hajtja a társadalom felé. A társadalom létjogi priusa szólal meg a természet e célirányosan működő erőiben.

¹ V. ö. S. Thomas in I. Pol. lect. 1.

² Arist. I. Polit, cap. I. (II.) η. 9.

³ Trendelenburg; *Naturrecht auf dem Grunde der Ethik*. 2. Aufl. Leipzig, 1868: S. 330.

⁴ Közönséges neve *Abubacer* (Abu Bekr Mohamed ben Abd al Malic *Ibn Tophail al Keisi*); a XII. században élt. Művének címe latin fordításban: (Oxford, 1671.) *Philosophus autodidactus sive epistola, in qua ostenditur quomodo ex inferiorum contemplatione ad superiorum notitiam mens ascendere possit*. Regényszerű művében az akkor divatos isteni megvilágítás elméletével ki akarja mutatni, hogy miként lehet az egyén a társadalmon kívül is tökéletes emberré.

⁵ V.ö. S. Thomas; *De regimine principum* 1. I. cap. 1., ahol az ember e szükségleteit hosszasan megbeszéli.

Mi következik ebből? Az embernek joga van a létez, joga van az emberi méltóságnak megfelelő élethez, tehát joga van a társadalomhoz, s ha ehhez fordul, ilyent alakít, vagy ebbe belép, akkor már mint jogtulajdonos teszi ezt. A társadalomnak e jogokat tisztelnie kell, semmit sem szabad belőlük törölnie, hiszen maga is ezeknek köszöni létét, a fejlődési elsőbbség ezekre vezetendő vissza. E természetadta jogok azonban korántsem állanak az egyén kizárólagos szolgálatára, vagyis nem jogosítják fel az egyént arra, hogy minden egyéb jogot és követelményt, sőt a társadalmi élet közjavát is ezek szerint mérje. Nemcsak azért utal bennünket a természet a társadalomhoz, hogy a magunk személyes érdekét szolgáljuk, hanem főképen és elsősorban a fajét, az emberiségét. Ha tehát az egyén mint jogalany lép be a társadalomba, akkor már a társadalmat is mint jogbirtokost találja szemben önmagával, ha a fejlődési priust tekintve, ez utóbbi megalakulásában az egyénektől, a sokaságtól függ is. Ezt abból bizonyítom, amiből az embernek a társadalomra utaltságát bizonyítottam. Azok a természettel adott hiányok és szükségletek, amelyeket a valóság adataiból nem törülhetünk, jogosítják föl az embert a társadalmi életre, következőleg ezek szolgáltatják a társadalom szilárd létalapját is. Mivel továbbá az egyén létérdeke és fejlődése a természetnek nem egyetlen indító oka ez útmutatásnál és a társadalom kialakulásánál, azért a társadalom az egyének érdekeit minden esetben túlhaladó s tőlük lényegesen különböző, magasabb rangú céllal jön létre. Ez a cél a közjó, az általános, az eszményi *ember* megvalósításának követelménye a sokaságban és a sokaság révén. Ezzel a joggal és elengedhetlen követelménnyel lép a társadalom az egyén elé s az utóbbinak nem áll módjában a természetjogtól védett társadalmat alkotnia, ha e jogkört vagy nem tiszteli, vagy pedig ennek határait tisztán egyéni érdekei szerint akarja megvonni.¹ Ezzel természetesen nem akarjuk tagadni a nagy társadalmi alakulások körén belül föllépő szűkebb programok és az egyéni érdekek védelmére képződő szervek jogosultságát, de a pogány bölcselőt sem követhetjük, aki kénytelen-kelletlen egy nagy társa-

¹ Amit itt az egyénről, a társadalmi alakulások e legtávolabbi eleméről állítottunk, az a többi államalkotó elemekre nézve is érvényes. Ezek is ugyanazt a természetjogi sanctiót találják maguk előtt, mint az egyén, amiért is a jogtompító, vagy esetleg jogtörő szerep a közjó megvalósítására irányuló tényező, az államé, nem pedig a részleges alakulásoké.

dalmi formát ismer — az államot — s ettől várja a *teljes* közjó és az egész *emberi*, helyesebben az emberhez fűződő *teljes* program megvalósítását. Mint keresztény s így az emberi erőkn túlmenő célról felvilágosított, s a természetes és természetfölötti eszmények jelentőségét és ezek synthetikus megvalósulásának szükségét felismerő bölcseleőknek készséggel kell elismernünk az Egyházat, e nagy természetfölötti társadalmi formát, s így nem várhatunk mindent az *államtól*. Hogy az állam ezt a kiegészítést a magasabb, természetfölötti társadalmi forma részéről megköveteli, azt értekezésünk végén akarjuk hangsúlyozni.

Két nagyfontosságú elvi következtetést vonhatunk le a mondottakból. Az egyik az, hogy a társadalmi alakulások különböző fajai nem a pusztá véletlen és az önkény művei, hanem úgy fejlődésük főbb mozzanatait, mint pedig annak határpontját a természeti jog szabályozza illetőleg határozza meg. A másik pedig az, hogy a társadalmi alakulások végső, legtökéletesebb formája csakis mint személy, azaz mint létében és működésében teljesen önálló és az egyenrangú céllal bíró alakulásoktól független valóság képzelhető. Nézzük ezt közelebbről.

A társadalom legelemibb formája és lényeges vonásaira nézve minden további alakulás mintaképe a család. A közös célt meghatározó érdekközösség a legtermészetesebb alapokon nyugszik, de másrészt oly szűk határra szorítkozik, hogy az egyedi szempontokat és érdekeket alig haladja túl s így önmagában tekintve, magára hagyatva, teljesen elégtelen ama nagy program megvalósítására, amelyet a természet Alkotója az *emberre* bízott.¹ Mint társadalmi forma a család minden egyéb alakulástól függetlenül, sőt a fejlődési priust tekintve ezeket megelőző jogalany, amelynek jogait, követelményeit és kötelességeit az egyén jogaival és kötelezettségeivel sem összevetészeni, sem pedig velük azonosítani nem lehet. Ugyanezt kell mondanunk a család kibővüléséből származó alakulásokról — a törzsről s végül a nemzetről is, amennyiben ezek között természetadta közös kapcsolat *kifejezetten* és *tudatosan* megvan. Aristoteles és szt. Tamás *societas* vicinája bármely alakban, bármily néven és kombinációban lépjen is föl, *önmagában* nem tekinthető a családtól *lényegesen* különböző jogalanynak és

¹ V. ö. Arist. I. Pol. i.. (II.) n. 4.

jogforrásnak. Más szóval mindegyikük magában rejt az egyénéhez hasonló hiányokat s épen ezért föltétlen kiegészítésre szorul. A történelem folyamán különféle módon történt meg e kiegészítés. A részben még ma is létező törzsszervezetek és hasonló alakulások elég világos képét adják e fejlődésnek, másrészt azonban tanúskodnak amellett, hogy csak többé-kevésbé szükséges, vagy önkényesen képződött átmeneti alakokkal állunk szemben, amelyekre majdnem szószerint ráillik ama forma intentionális meghatározása, amelyet a régebbi filozófia a tökéletesebb létformák kialakulását megelőző stádiumok megmagyarázása érdekében elismert.¹ Ez átmeneti alakok közös sajátága, hogy vagy részleges érdekközösségre épülnek, vagy pedig oly szűkkörű célt és programot ismernek, amely az ember testi és lelki életszükségleteit, vagy fejlődési igényeit nem elégíti ki, következésképp nem felel meg ama követelményeknek, amelyek megvalósítására a természeti jog a társadalmat szentesítette. A fejlődés eszerint nem állhat meg addig, amíg ki nem alakul az a forma, amely az ember *egy rendbe* tartozó összes érdekeinek megvalósítását és összes hiányainak kiegészítését meg nem ígéri, ezt nem vallja céljának.² Ha van ilyen társadalmi alakulás, akkor azon már csak lényegtelen változások történhetnek; a fejlődés már nem irányulhat a lényeg kialakulására, hanem csak a külső megjelenési formára. *A társadalomnak az az érdekközössége, amely az általános, közjót, tehát az ember földi életére és ennek minden ágára kiterjedő valódi javak és eszmények megvalósítását, vagy amennyiben ezek egyik-másika hatalmi körén túl esnék — ezek védelmét és előmozdítását ismeri céljának az állam?*

Ez az általános, és úgy az egyéni, mint pedig a részleges társadalmi alakulások céljait messze túlhaladó program az állam megkülönböztető sajátága, ez adja meg neki a tulajdonképeni személyi létet és méltóságot is.

Személyen a metafizika a határozott jelleggel bíró, létében és működésében nemcsak független, hanem a saját sorsát örendelkezéssel, szabad akaratnyilvánítással irányító valóságot, tehát az eszes lényt érti. A személyi méltóság nem tételezi föl

¹ Így beszéltek pl. a kifejlődő embriónál a successif) formarum-ról, úgy hogy az értelmes lelket eszerint megelőzte az érzékelő lélek, ezt pedig a tenyésző élet tényezője.

² V. ö. S. Thomas: in 1 Pol. lect. I.

³ U. o.

a teljes függetlenséget, tehát nem kívánja meg, hogy a személy önmagának legyen végső célja, de az sem tartozik hozzá, hogy mindent megtaláljon önmagában. A lét- és működésbeli függetlenséggel adott *jogcím* a sorsdöntésre, akaratnyilvánításra és bizonyos körű *elégességére* azonban föltétlenül hozzátartoznak a személyi léthez és ezeknek a kiterjedése, illetőleg megnyilvánulásuk tökéletességének a foka szabja meg a személyi lét teljességét, vagy hiányait is. A fizikai személyek jellemző sajátságait átvihetjük az erkölcsi, a társadalmi személyekre is, amelyeket a jogászok fikciójával — a jogi személlyel — összetéveszteniük nem szabad. Az utóbbi ugyanis csak a jogbirtoklás fogalmát hangsúlyozza, anélkül, hogy a birtokló alany mineműségével törődne. A valóságos és a tisztán képzelt, meg nem alapozott viszonylatokon nyugvó képződmények egyaránt alkalmasak erre a jogászvilág szemében, amely épen csak tartós vagy pillanatnyi zavarának megszüntetésére alkotott ilyen személyi fogalmakat. Ezzel szemben a tulajdonképeni erkölcsi személy egészen más követelményekkel lép föl, amennyiben a természetben gyökerező viszonylatokon alapul s a fizikai személy minden sajátságát magán hordja. Az erkölcsi, társadalmi személy a fizikai személyeknek természetes alapokon nyugvó viszonylagos egységét jelzi,¹ amennyiben ezek a közös cél, mint egyesítő és összetartó tényező révén határozott, önálló társadalmi jelleget nyernek, e cél keretében pedig független cselekvési módot, tehát önrendelkezést és akaratnyilvánítást élveznek. Távolabbi alap gyanánt bizonyos társadalmi szükséglet szerepel, aminő pl. az egyén fajfenntartási ösztöne a családi kötelekre nézve, egyéb kiegészítésre szoruló szükségletei pedig a magasabb társadalmi alakulásokra vonatkozólag. A közelebbi alapot az ember természetének megfelelő *actio-passio*, tehát rendesen a köteleket megvalósító szerződés képviseli. A létbeli határozottságot a közös cél adja meg, amely egyrészt az alkotó elemek egységét biztosítja, másrészt pedig ezeket *rendezi*, vagyis helyüket és feladatukat meghatározza a társadalom keretein belül. E cél mi-voltától függ nemcsak a társadalmi személy létbeli határozottsága, hanem függetlenségének és elégéséges voltának a foka is. A részleges, kiegészítésre szoruló és az elégéséges jelleget

¹ Az ilyen viszonylagos valóságokról l. a szerző *Metaphysik der Relationen* c. művét.

csak felsőbb programm keretében megnyerő cél csak részleges és kiegészítésre szoruló társadalmi alakulásokat hozhat létre, amelyeket, bár a maguk nemében önállóak és függetlenek lehetnek, teljes értékű erkölcsi személyeknek nem mondhatunk, mivel a személyiség legjellegzetesebb sajátága, a teljes függetlenség és az önrendelkezés hiányzik náluk. A fönnebb vázolt nagy programmú társadalmi alakuláson belül beszélhetünk és beszélünk kell annyi erkölcsi személyről, ahány társadalomalkotó elem megelőzi az államot, de *teljes értékű és a társadalmi elégségesség minden nyomát magán viselő erkölcsi személyt csak az államban ismerhetünk el.*

Hogy az állam elsősorban is határozott jellegű önálló valóság, azt az imént vázolt sajátos rendeltetése bizonyítja. Lényegesen különböző célok ugyanis lényegesen különböző erkölcsi személyeket hoznak létre s köztük az az alakulás, amely az ember egyrendbeli összes szükségleteinek lehetővé tételére vállalkozik, az elégségesség minden jelét magán hordja s így nemcsak lébeli határozottsággal, hanem teljes értékű személyi léttel is bír. A 'személyiség második követelményét, az önrendelkezési jogot pedig az állam, mint a természettől a közjó előmozdítására kizárólagosan kiszemelt tényező s mint ennek a jognak és kötelességnek sajátos és egyedüli alanya követelheti magának.

Az állam-személy kifejtett fogalma elsősorban is kizárja az állam-abszolutizmust. Abszolút, független valóságnak csak azt lehet mondani, ami önmagában találja meg létokát. Az állam azonban a fejlődési elsőbbséget tekintve, az átmeneti alakulások egész sorát tételezi föl, ezekből nő ki, ami pedig létjogi priusát illeti, azt szintén nem magának, hanem egy fölötte álló hatalom útmutatásának és rendelkezésének köszönheti. Ez utóbbi állítást azzal bizonyítom, hogy mivel az egyén csakis mint társadalmi lény gondolható, a társadalom létforrását, létjogát és ebbeli priusát ugyanabban a magasabb hatalomban kell keresnünk, amely az embert fönnebb említett kiegészítésre szoruló hiányaival elgondolta és megalkotta. A természet Alkotója az államot tehát sem nem mint önérdekű valóságot gondolta el, sem pedig nem tette ezt az egyén és a részleges társadalmi alakulások céljává: az állam csak eszköz és út egy magasabb hatalom kezében, hogy vele és segítségével kiegészíthesse és megvalósíthassa az egyén és az alsóbrangú társadalmi alakulásokon azt, ami rajtuk az általános emberi eszmény egyrendbeli

követelményeiből hiányzik.¹ Az államnak nincs ezen túlmenő létjoga, s ha önmagát teszi meg a saját és a társadalom elemeinek céljává, akkor idegen jogokat bitorol és elhagyja a természetjogi alapokat az *állam személy ugyan, de nem korlátlan, hanem mástól nagyon is pontosan körülhatárolt és csak rábízott hatáskörrel felruházott személy*. Emellett, mivel célja fölülmúl minden részleges célt és rendeltetést, úgy hogy ez utóbbiakat mind felöleli s a tulajdonképeni megvalósíthatás bélyegét nyomja rájuk s az általános szempontok, a közjó és az ahhoz való közelségük és fontosságuk szerint e megvalósítás irányát és módozatait meghatározza, azért az állam jogforrásnak mondható, de egyedüli jogforrás gyanánt nem ismerhető el.² A fejlődési elsőbbség tekintetében maga *előtt* találja az egyént, a családot, a nemzetet és a többi átmeneti alakulás természetes jogait, a létjogi prius tekintve pedig maga is korlátolt jogkör birtokosa, amiért is csak ezen belül s csak ennek szabványai szerint osztogathat jogokat. Röviden: *az állam személyi méltósága sem el nem nyeli a kisebb társadalmi alakulások jogkörén sem pedig nem tekinthető ez utóbbi egyetlen forrásának*.

Az állam személyi méltósága az önrendelkezésben nyilvánu[^] Ez utóbbi a közjó konkrét meghatározását, a megfelelő eszközök és utak kiválasztását, tehát a törvényhozás, igazságszolgáltatás és a honvédelem teljesen független gyakorlását foglalja magában. Az ilyeszerű szuverenitás épügy föltételezi az államban a hatalmat, mint az egyén önrendelkezése, vagyis akaratnyilvánítása föltételezi a szabadakaratot. *Az állami élet alapja eszerint a hatalom*. Nem a nyers erőszakot, nem is a tisztán anyagi energiákat és eszközöket kell ez alatt értenünk, hanem elsősorban azt az erőt, amely a társadalom..elemeit összetartja, a szétmállástól megóvjja, a bennök rejlő energiák centrifugális törekvéseit megakadályozza s a közjó szolgálatába hajtja. Hogy ebben a hatalombar kell fölismernünk a társadalmi organizmus alaki tényezőjét, arra később még rámutatunk. Itt csak e hatalom mibenléte, forrása és székhelye érdekel bennünket.

¹ Aristoteles az államot a többi társadalmi alakulások céljának mondja ugyan, de ebben egyrészt csak a pogány bölcselet hiányos felfogása (v. ö. A. Weiss O, P.: Apologie 4. Bd. 4. Aufl. S. 35 ff.), részben pedig az a helyes gondolat nyilatkozik meg, hogy az állam jelzi a természeti! társadalmi fejlődés határkövét.

² V. ö. S. Thomas: in I. Pol. lect. 1.

Az államhatalom s a vele összefüggő önrendelkezési jog elsősorban sem az egyén, sem pedig az alsóbrangú társadalmi alakulások hatalmával, vagy ezek összességével nem azonosítható. Itt föltétlenül rá kell mutatnunk a keresztény filozófia egyik irkaltatos tételére: *potentiae. specificantur secundum actus et aiecta* — vagyis, a hatalom mibenlétét a cél és rendeltetés abja meg. A közjó szemmeltartására irányuló hatalom mivolta nézve tehát époly lényegesen különbözik az említett hatalaktól, mint ahogyan a köz- és magánérdek különböznek egymástól. Az utóbbi expansiót és rajta kívül levő szempontokat nem ismer, míg az elsőnek épen az a sajátsága. A társadalom anyagi elemeiben rejlő energiák összessége eszerint talán megadja az államhatalom megnyilvánulásához szükséges nyers erőket, de az utóbbi lényeges, megkülönböztető sajátságát époly kevéssé kereshetjük bennük, mint az emberi organizmus elemeinek energiájában az ember sajátos életjelenségeinek forrását. Ha ez igazságot föltétlenül hangsúlyoznunk is kell Rousseau és Hobbes követőivel szemben, azt mégsem tagadhatjuk, hogy a társadalomnak nagy szerepe van e hatalom létrejötténél. Ha azok nyelvén szabad szólnom, akik a keresztény filozófia tanát a *materia* és a *forma* viszonyáról elismerik, akkor azt mondhatom, hogy amint a tevékeny energia *actus* alakjában váltja ki az anyagban rejlő erőket s mint ilyent egyesíti szervező és újjáalkotó tényező gyanánt az anyaggal, úgy váltják ki az állammá, tehát a tökéletes társadalmi formává kialakuló elemek a magasabb ágens, a természet Alkotójának útmutatása és befolyása alatt önmagukból az államhatalmat, e szervező és teljesen újjáalkotó tényezőt.¹ Bármily külső jelenség adjon is alkalmat az ilyszerű

¹ Itt megint nem tiszta analógiával van dolgunk. A természet az ismeretes kiegészítésre szoruló hiányokkal hozta létre az embert és az alsóbb rangú társadalmi egyesüléseket. Ezzel mintegy elvetette bennök a magasabb társadalmi alakulás magvát épen úgy, sőt még kifejezettebben, mint az anyagban az alakító tényezőket — a formákat. S amint az utóbbiak megvalósításánál elég a természet cselekvő erőire hivatkoznunk, úgy elég a társadalmi kötelék és a hatalom létrejöttének megmagyarázásához az államalkotó elemek kölcsönös *actio-passio*-ja — tehát bármimemű szerződése. — Az államhatalom e közvetett leszámaztatása Istentől elég általános volt a régebbi skolasztikusoknál. Ma inkább a közvetlen leszámazás mellett szoktak állást foglalni Rosseau- és követői miatt. Félelemre azonban az első álláspont mellett sincs ok, mivel egyrészt elismerjük az állami cél és hatalom magasabb mibenlétét és az Isten határozott útmutatását a társadalom felé, míg Rousseau-ék az utóbbit tagadják, az államhatalmat pedig az egyéni jogok összességének nézik.

alakuláshoz, annyi bizonyos, hogy a fejlődési elsőbbség tekintetében az államhatalom a társadalmi elemektől függ, ezek létrehozói, s ezeknek kizárólagos joga e hatalom székhelyének meghatározása. Teljesen mellékesnek kell emellett kinyilvánítanunk a kérdést, vajjon a természet Alkotójának közvetlen vagy csak közvetett része van-e e hatalom létrejötténél, tehát, hogy a közönséges *eductio formae substantialis*ban, vagy pedig az emberi lélek teremtésében kell-e látnunk a megfelelő analógiát a természet rendjében. A létjogi prius minden esetben az állami élet ez alaki tényezőjét illeti meg épúgy, mint a formát az anyaggal szemben, míg bizonyos dispozitív vagy effektív előműködés és e hatalom székhelyének konkrét meghatározása föltétlenül a társadalom elemeire vezetendők vissza.

Ebből azt a következtetést vonjuk le, hogy az államalkotó elemek az állammal szemben a tökéletlen és tökéletes alakulás viszonyában állanak, amint ezt már céljaik is jelzik,¹ a nép pedig az államhatalommal szemben föltétlenül az alárendelt, az uraló szerepét játssza, míg az úr, a kormányzó, az államhatalom és ennek hordozója, ha ugyanis a keresztény filozófia a népből eredezteti is az államhatalmat, annyira nem mehet, hogy ennek létrehozatalát az egyéni energiára, akarását pedig az egyéni akaratra vezesse vissza. Az említett kiegészítésre szoruló és a társadalom felé hajtó természetes hiányok révén *a természet akarata és energiái* működnek az államalkotásnál, úgy hogy nem a nép veti magát alá az államhatalomnak, mintegy a kollektív energiák és a hatalom letéteményesének, hanem a természet veti alá a népet a közjót szemmel tartó hatalomnak.² Amint' tehát a létjogi prius tekintetében a nép az államhatalmat, mini természetjogi adatot maga *előtt* találja, úgy vonja ki ugyanaz a természetjog a fejlődési elsőbbséget tekintve a nép révén létrejött államhatalmat a változékony népakarat önkényéből és védi mindaddig, amíg a közjó megvalósítására teljesen alkalmatlannak nem mutatkozik.

A hatalom tényleges székhelyének problémája a keresztény filozófiára nézve teljesen közömbös kérdést képvisel. A különféle monarchiák egyes embere époly alkalmas székhelye a hatalomnak, mint a tisztességes demokrácia sokasága. A fejlődési

¹ V. ö. S. Thomas: I. Pol. Iect. 1.

² Így szószzerini beigazolódik az apostol szava: Non esi enim potestas nisi a Deo. Rom. 13, 1.

elsőbbség jogai talán az utóbbi mellett szólnak, de még a létjogi prius is sokkal hangosabban szól a monarchia temperata (amelyet minden elvi nehézség nélkül monarchia demokratizátának is gondolhatunk), mint az absoluta mellett. Ezt talán az államhatalom kettős határának megvonásával mutathatjuk ki legjobban. Az egyik határt a közjó vonja meg. Az államhatalom nem egy a sokaság fölött vagy kívül álló alany, hanem a társadalom és ennek összes rétegei javának szemmeltartására és megvalósítására vállalkozott. Mivel pedig az állam szt. Tamás szerint a szabadok és nem a szolgák egyesüléséből jön létre,¹ azért jobban megfelel az álameszmének, ha a közjót megvalósító tényezőt azok is segítik, akiknek javáról van szó. — A másik határt pedig a társadalom elemeinek a természetes jogai szabják meg. Ha az állam csakis ezek tiszteletben tartásán épülhet fel, sőt a közjót is csak ezek figyelembe vétele mellett lehet meghatározni, akkor magától értődik, hogy e jogalanyok amint természetes létrehozói, úgy természetes együithordozói, de legálább is támogatói e hatalomnak.

De bármiként legyen is ez, a társadalmi elemek és az államhatalom kölcsönös viszonya arra tanít bennünket, hogy az állam nem tekinthető a társadalom megszemélyesítőjének, illetőleg a sokaság fölött levő különálló és öncélú valóságnak, de a sokaság sem mondhatja magát államnak. Az első föltevés ellen az állam eredete és rendeltetése emeli föl szavát, a másodikat pedig a tömeg természete cáfolja meg. A sokaságból magában véve csak rendetlenség és széthúzás nőhet ki, egységes föllépés, egy célra irányuló céltudatos cselekvés, de méginkább az önrendelkezés alaki vagy megvalósító tényezője a sokaság nem lehet. Amennyiben az emberi társadalom ilyen önrendelkező alannyá fejlődik, tehát kiképződik benne az az egységesítő, szervező és újjáalakító tényező, amelyet a közjó megvalósítására irányuló hatalomnak mondunk, akkor államot alkot. Az állam tehát a kettőnek — a sokaságnak és a hatalomnak — szintetikus összetétele — röviden a személyyé vált és személy gyanánt föllépő társadalom.

¹ De regimine principum I. I. cap. 1.

Az állami cél szervező ereje és a szervezés korlátai.

A keresztény állameszme a népfenség és az állam-abszolútizmus között foglal helyet, a kettőnek synthezise. Az állam eszerint egységes egészet, tökéletes erkölcsi személyt képvisel, amelyben két lényeges részt kell megkülönböztetnünk: az anyagit — a népet, a társadalomalkotó elemeket — és az alakít — az államhatalmat, a tömeget tulajdonképeni társadalmi egésszé alakító tényezőt. Az állam e személyi méltósága azonban csakis akkor maradhat érintetlenül, ha organizmussá, vagyis a részeknek és alkotó elemeknek tisztán önérdékű működését nem tűrő egységgé alakul át. ¹

A társadalom alkotó részeinek közelebbi vizsgálatából kitűnik, hogy nemcsak mennyiségileg, hanem minőségileg is különböző elemekkel állunk szemben. Az egyén, a család, a törzs és a nemzet mennyiségileg kétségtelenül különböznek egymástól, minőségi jellegüket és fontosságukat pedig részben az érdek-közösség magasabb értéke, részben pedig és főleg az egyénnel, de a többi elemmel is föltétlenül együttjáró viszonylagos érték-különbségek biztosítják. Ha az egyének értékét a tehetség, a testi és lelki épség, tehát az alkotó erők szerint mérlegeljük, s ezekből vonjuk le a következtetést az illető jogaira és szükségleteire nézve, akkor ugyanezt a mértéket kell alkalmaznunk az egyénekből kialakult társadalmi elemekre is.² Az állam tehát sem szervezett egészet, sem pedig egyenlő jogalanyokat és egyenrangú elemeket nem talál maga előtt, amikor végleg kifejlődik.

¹ Az állam-organizmus fogalmát már Platónnál s utána elég általánosan minden komolyabb gondolkozónál megtaláljuk, de természetesen a legkülönbözőbb formában, illetőleg alkalmazásban. Legmesszebb megy e tekintetben A. Schäffle: *Bau und Leben des sozialen Körpers* c. művében. Szt. Tamás is gyakran hivatkozik az organizmus fogalmára. így Reg. princ. I. I. c. 1.; I-II Qu. 81. a I. c.

² Ezt azért kellett itt hangsúlyoznunk, hogy a nép-abszolútizmus kategorikus tételét a teljes egyenlőségét eleve kizártuk s megmutathassuk egy olyan állam-összetétel megértésére vezető utat is, aminő a miénkben áll előttünk.

Ezekkel szemben az egyesítés és közös célra való irányítás feladatát vállalja magára, amiért is föltétlenül szükséges, hogy organizmussá, szerves egésszé alakuljon ki, illetőleg ilyené alakítsa át az említett elemeket.

Az alkotó elemek lényeges és a szervek funkcionális különbözősége párosulva a lét és tevékenységben egységgel és az egy célra irányuló harmonikus együttműködéssel — ez az organizmus legfőbb ismertető sajátsága. Az elem, amely önálló *léiei* megtartja, nem része a szerves lénynak, hanem legfeljebb organizmus az organizmusban. Mint használható alkotórész csak akkor jöhet tekintetbe s csak akkor élheti az organizmus egységes életét, ha lényeges sajátságaiból annyit elveszít, amennyit az egésznek a temperamentuma¹ megkövetel, önálló létéről pedig egy magasabb cél érdekében lemond s egy magasabb létforma keretében foglal helyet.

Mindezt meg kell találnunk az államban, a tökéletes társadalmi organizmusban is. Az elemek sokasága és a szervek funkcionális különbsége már a társadalom legelemibb formáiban is adva van, még inkább azonban az államban, a legtökéletesebb társadalmi formában. Ámde amíg ez elemek csorbítatlanul megtartják önállóságukat, sajátságait s az ezekkel *járó* önérdékű működésüket, addig állami életről époly kevéssé beszélhetünk, mint a kórákás szerves életéről. Mivel tehát az állam jogalanyokat, a saját körükben önrendelkezéssel felruházott elemeket talál maga előtt, az egységesítés és szervezés annyival nehezebb feladfl gyanánt vár reá, amennyivel felülmúlja a szabadon működő ok ellenállása és önállóságra való törekvése a természet erőinek ilyenmü törekvéseit. De ugyanebből az okból sokkal szükségesebb is a szervezés a társadalmi téren, mint a fizikai világban: *a tempe râlas és szervezés, vagyis a különféle törekvések egységes célra való irányítása az államra nézve létkérdés és létjogi priasa alapján a tömeg közjavanak megvalósítása érdekében föltétlen kötelesség.*²

¹ E fogalmat régi tősgyökeres érteimében vesszük. A régiek a kémiai vegyületeknek azt a sajátságát értették rajta, amely az egyes elemek tulajdonságainak tompulása révén, mint e vegyület természetét visszatükröző, vele szükségszerűen összefüggő egységes, oszthatatlan tulajdonság jön létre. V. ö. Aristoteles: De generatione et corruptione lib. I. in fine és hozzá szt. Tamás kommentárját.

² Az állam organizmus volta ép oly kevéssé fikció, de nem is teljes azonosság, mint a fönnebb leírt személyi léte. Ennek elismerésében leg-

Az államnak ez a sokaságot átalakító, egyesítő munkája két mozzanatot foglal magában. Az első a temperálás, vagyis az anyagi részek alkalmassá tétele a szerves létre és működésre, a másik pedig a tulajdonképeni informálás, a magukban véve önálló elemek beolvasztása a magasabb társadalmi létformába,

A temperálás az anyagi erőknek sajátos feladata, illetőleg ezeknek a kölcsönös hatása és ellenhatása folytán jön létre, bár mivel felsőbb egységes érdek és cél miatt történik in ordine perfectionis már a magasabb létforma irányítása mellett valósul meg. Az erők és sajátságok kiegyenlítődésekben áll ez a folyamat, úgy, hogy végeredményben sem az egyik, sem a másik elem nem tartja meg sajátosságát teljes elevevényben, hanem csak abban a tompított tónusban, amelyet a vele vegyülő elemek, főképp azonban a közös cél megkívánnak. Nem minden esetben jár ez a természet és a lényeges sajátságok olyatén elvesztésével, hogy az elem csak magszerűen (virtualiter) marad meg az egészben, de végeredményben mindig vele jár a saját létforma elvesztése és a felsőbbbe való beolvadás.

Így kell ennek lennie az államban is. A polgár teljes felolvasztását az állami életben és ennek alaki tényezőjében csak a pogány, vagy pedig az államtól teljesen független, természetes jogokat és magasabb célokat nem ismerő filozófus követelheti, a keresztény állameszme ezt nem kívánja, de nem is tűrheti meg. Az állam-organizmus ugyanis egyáltalában nem tételez fel oly arányú temperáló és szervező tevékenységet, mint a természet szerves lényei. A közjó, a társadalmi szervezkedés ez

inkább az a körülmény okoz akadályokat, hogy az államban nem látunk olyan (praedicamentalis) abszolút, egységes valóságot, mint a természet állagaiban. Ámde éppen ebben különbözik az erkölcsi, társadalmi organizmus a fizikaitól. Az utóbbi nemcsak az elemek suppositális önállóságának megszűnésén nyugszik, hanem ezeknek lényeges változását illetőleg egy új létformába való teljes beolvadását is feltételezi. Az erkölcsi organizmus ezzel szemben csak relatív egységet valósít meg, vagyis a minden tekintetben önálló tagokat azzal az alaki tényezővel köti össze, amit a metafizika ordónak, relatióknak nevez. Éppoly valóságos és erős ez az egység és kötelék, amely valóságos és erős ennek az alapja (az embernek említett kiegészítésre szoruló hiányai) és tulajdonképeni megvalósítója — a cél, a közjó. Mivel ez az alaki tényező hasonló jelentőségű társadalmi elemeket köt össze, mint a fizikai szervezet kémiai elemei s ugyanazt a feladatot tölti be velük szemben, mint ennek az alaki tényezője, azért nemcsak átvitt, hanem valóságos értelemben is beszélhetünk állam-organizmusról, bár mindig azzal a fönttartással, hogy a kettőnek különböző természete lévén, csak analógiáról beszélhetünk, de nem azonosságról.

egységes célja, az anyagi elemek sokkal alacsonyabb fokú temperálása mellett is elérhető, mint a fizikai organizmus általános jóléte. El kell ugyan ismernünk az előbbiben is olyan elemeket, amelyek eltűnnek, vagyis magyszerűen maradnak meg az államegységben s így a közjó szempontjából csak igen távolról jöhetnek számba,¹ ámde minden önállóság és minden sajátság eltűnése az anyagi elemek részéről nem szükséges, sőt az ilyesmi csak veszedelmes és az erkölcsi organizmus természetével egyáltalán össze nem egyeztethető korcsalakulásnak lehetne kiinduló pontja. *Az elemektől tehát általában véve nem követelhetünk meg nagyobb okú beolvadást az általános államformába, mint amekkorát a közjó megvalósítására irányuló együttműködés megkíván.*

Mivel az állami élet elemei nem egyenrangú tényezők gyanánt lépnek be a társadalmi organizmusba, viszonylagos együttlétükhöz, ennek állandóságához és szilárdságához természetesen szükséges a kiegyenlítődé, a temperálódás az egységes cél, a közjó érdekében és ennek a mértéke szerint. Az anyagi elemek részéről az értékesebbek veszik át a mérséklő szerepet, vagyis azok, amelyekben több az energia és a közjó szempontjából felhasználható államalkotó erő. Hogy vannak ilyen elemek, annak a történelem a legbeszédesebb bizonyága, Bizonyos egyedek, családok, de főleg nemzetek természetes államalkotó ereje történelmi tény, valamint az is, hogy az anyagi energiák és elemek temperálása ez alkalmasabb elemek és erők által a tartós államalakulásokhoz föltétlenül szükséges. Elsősorban nem a mennyiségi, hanem a minőségi túlsúlyra gondolunk, mikor azt állítjuk, hogy a tömegek csak akkor fejlődhetnek igazi állam-organizmussá, ha sajátos energiájukat és tulajdonságaikat az említett túlnyomó és értékesebb elemek akciója vagy reakciója le tudta tompítani s rájuk tudta nyomni a maga bélyegét. Ahol nincs ilyen mérséklő elem, vagy nem

¹ A pogány filozófia a rabszolgákat nyilvánította ki ilyeneknek. V. ö. Arist. I. Pol. cap. 1. A keresztény bölcsélet ezt természetesen nem ismeri el, de neki is számolnia kell azzal a körülménnyel, hogy teljes jogegyenlőség meg nem valósítható, egyes elemek pedig csakis mint potenciális jogalanyok jöhetnek tekintetbe az állami életben. A jogegyenlőség ellen az egyének és a társadalom-alkotó elemek természetes különbségei emelnek óvást, az utóbbi pedig az alkotórészek fejlődésével jár. Amint az egyén gyermekkorában csak potenciális jogalany a közjával szemben, úgy a társadalom egyéb elemei is fejlődésük első stádiumaiban.

ismeri föl gondviselésszerű feladatát, ott nincs állam-organizmus s az imitas per accidens minden átkával együtt jelentkezik, mi-helyt alkalom nyílik erre, főleg ha az államhatalom nem elég erős ahhoz, hogy az anyagi egység hiányát az alaki tényező erőforrásaiból pótolja ki.

Ámde már ennek a temperálásnak is megvannak a természetes határai. A gyengébb, vagy kevésbé értékes elemek elnyomása, vagy teljes felszívása erővesztéséget jelentene az állam-organizmusra, míg csak a közös cél megvalósítását és az egységes fellépést akadályozó önző törekvés és önállóság letompítása és ilyen irányú beolvasztása a közös létforma energia-tartalmába mondhatatlan hasznot jelent. De beszéljünk kézzel-foghatóig. Minden nemzetnek megvan a maga kiválósága. Ha a szervező erők temperáló működését abban akarnók látni, hogy ezt teljesen eltüntessék vagy kifejlődni ne engedjék, akkor — eltekintve attól, hogy ha nem teljesen lehetetlen, de legalább is sok hasznos erőt hiába felemésztő feladatra vállalkoznának, megfosztanak az állam-organizmust azoktól az előnyöktől, amelyek a különmű elemek és energiák vegyületével szoktak járni.¹ E temperálás jellemzésére tehát csak a tompítás és a vele járó reakció, a tompulás fogalma alkalmazható, ami megköveteli, hogy úgy a közjő, mint pedig az alkotó elemek természetes javának és jogának érdekében az értékesebb államalkotó elemek is engedjenek természetes elevenségükből, hogy úgy ne mondjam csiszolatlanságukból.

Az anyagi temperálás arra irányul, hogy az egyes elemek önállósága csökkenjen, sajátságai tompuljanak és lassanként közeledjenek az új létforma sajátságaihoz s így alkalmasakká váljanak ennek a közös felsőbb létformának a felvételére. Mivel pedig az állam-organizmus alkotórészei nem holt elemek, hanem eszes lények s önrendelkezéssel bíró jogalanyok, azért e temperálásnak a tulajdonképpeni célja csak ez önérdekű erők és a részleges jog érvényesítésére irányuló energiáknak a tompítása lehet. Más szóval *a magasabb társadalmi organizmusba belépni akaró egyének vagy embercsoportnak természetszerű szükségesség révén le kell mondania abszolút, önálló létéről és a vele adott jogokról és követelményekről.* Ez a keresztény filozófia világában természetesen nem jelenti az abszolút, az önálló létforma teljes

¹ V. ö. Trendelenburg: Naturrecht. S. 327.

elvesztését, hanem csak egy akcidentális határozottság kialakulását. Amíg két dolog tisztán egymás mellett van s ezen túlmenő akció-reakció nem állapítható meg részükről, addig az önálló lét és cselekvési mód tompításának szüksége nem jelentkezik. Ha azonban az akció és reakció beáll, a mellérendeltség tétlen viszonyát egy másik váltja föl s az illető dolgok a győző és legyőzöttként állnak egymással szemben s ebbeli viszonyuk az egymásrahatás arányában önálló létük tompulását hozza magával, így van ez az erkölcsi világban és a jogalanyok között is. Amíg közelebbi érintkezésbe nem lépnek egymással, önállóságuk és a személyükkel adott jogok megmaradhatnak teljes elevenségükben. Ha azonban közös cél megvalósítására szövetkeznek, akkor már nem önálló létük és ennek keretei határozzák meg jogaik határait, hanem az a közös cél vagy feladat, amelynek érdekében egyesültek, új viszonyba lépnek.

Az imént vázolt temperálás folyamata tehát egy magasabb, az alattvalók fölött levő egységes cél, a közjó érdekében történik s ez határozza meg a temperálás kereteit és mértékét is. Ez egységes cél miatt az államot csak mint organizmust, azaz mint szerves egységet és ezt a magasabb célt önállóan irányító alanyokat és a közjővel ellenkező törekvéseket föltétlenül kizáró egészet képzelhetjük el, amiért is az államalkotó elemeknek *el kell veszíteniük önálló létformájukat* s egy magasabb alaki tényezőben kell egyesülniök. Ezzel eljutottunk a szervezés második mozzanatának, az informálásnak a vázolásához.

Ha ugyanis az állami egyesülésnek egyáltalában van valami jogosultsága és a többi társadalmi alakulásoktól megkülönböztető sajátosága, akkor ezt a részleges képződmények hiányainak kiegészítésében kell keresnünk. E kiegészítést természetesen nem úgy kell gondolnunk, hogy az egyes elemek e folyamatban tisztán szemlélő vagy szenvedőleges szerepet játszanak s bizonyos adó fejében saját közreműködésük nélkül nyerik meg hiányaik kipótlását. Nem így van ez, hanem e célt úgy az egyesek, mint pedig a csoportok közös munkája valósítja meg, ez teszi lehetővé. Miután pedig a társadalmi elemek nem egyformán, de nem is egy irányban szorúlnak kiegészítésre, a közös célnak úgy az egyének, mint pedig a csoportok érdekei fölött kell állania, tőlük nemcsak fokilag, hanem lényegileg kell különböznie. Általános és az emberi élet minden érdekére kiterjedő jónak kell ennek lennie, hogy mindenki szüksége szerint merit-

hessen belőle, s közös, minden magánérdek fölötti jót kell képviselnie, hogy senkise tagadhassa meg közreműködését ennek megvalósításánál. Létükben önálló és működésükben önérdéket hajhászó, független és széthúzó erők azonban maguktól sohasem irányulnak egy célra és fölöttük levő magasabb érdekekre, s ha valaha ilyen irányt vesznek vagy mutatnak, akkor az egész biztos jele, hogy az önérdékű működésre irányuló hajlamot egy magasabb erő legyőzte és így az önálló létformák helyét egy felsőbb-rangú közös alaki tényező foglalta el. Mivel tehát az egységes, általános és a magánérdekek fölött álló jót és célt létükben önálló és működésükben egymástól független erőkkel elérni nem lehet, azért az anyagi alkotórészekben rejlő erőket koncentrálni kell, vagyis a magukban véve kórakásszerű tömegeket egyesíteni, szerves egésszé kell átalakítani s a részleges és önálló alaki tényezők helyét egy új, általános és egyesítő formának kell elfoglalnia. Röviden, amíg a tömeg nincs áthatva a közjó eszméjétől s ez nem ad neki egységes létet, fellépést és működési módot, addig társadalmi életről, annak az általános és érdekfölötti jónak a megvalósításáról és a társadalmi elemek hiányainak kiegészítéséről, tehát államról, állami életről szó nem lehet.

Az egységes, általános és a magánérdekek fölött álló célban, a közjóban meg van adva a társadalom elemeinek felsőbb létformája, önállóságukat és önérdékű működésüket ellensúlyozó, átalakító és felsőbb célra irányító tényezője, az organizmus e legfőbb kelléke. Az anyagi erőknek arányos felhasználása, a cél megvalósításához szükséges és a vele járó szerep- és munkamegosztás az organizmus másik főbb ismertető jelét, a szervek funkcionális különbözőségét biztosítja, úgy hogy az államban valóságos — nem ugyan fizikai, hanem társadalmi — organizmus áll előttünk.

A cél azonban végül is csak az alkotórészek ideális összetartását biztosíthatja, amelyből az egyes elemek, épen mivel eszes és önrendelkező lények, könnyen kivonhatják magukat, s így az állam legfőbb céljának, a közjónak a megvalósulását veszélyeztethetik. Épen ezért ez ideális kapcsón kívül egy másiknak is kell lennie, amely a részek tényleges összetartozását megvalósítja és állandóan fönntartja. Ez az államhatalom,² amely épen a közjó érdekében jön létre s ennek szervező, informáló

¹ V. ö. S. Thomas, De regimine principum, .I. c. 1.

erejével bír; ez az államnak, mint organizmusnak az alapja, az elemeket összetartó, egységes létformája.¹

Itt természetesen megint nem szabad azt gondolnunk, hogy az egységes állami létforma akár az egyénnek, akár pedig a többi társadalmi csoportnak az abszolút, önálló létét teljesen felszívja vagy megszünteti. A relációk világába kell bepillantannunk, ha ezt meg akarjuk érteni.

Az embernek vannak veleszületett, elidegeníthetlen jogai, önálló, minden társadalomtól független és tisztán önrendelkezésére bízott célja és épen ezért önálló léte és állása a világegyetemben. Ezt a célt azonban magára hagyva el nem érheti s önálló állását és létét meg nem tarthatja: az ember természeténél fogva rá van utalva a társadalomra s így abszolút, független léte alapozza meg relatív, vagyis embertársaihoz való viszonyából származó létformáját. A közös társadalmi célt a természet tűzi ugyan az ember elé, de korántsem mint minden részleges célt és érdeket törölő, hanem ellenkezőleg, mint ilyent elősegítő és tulajdonképpen megvalósító tényezőt. Az egyénnek és a társadalomnak a céljai tehát korántsem úgy állanak szemben egymással, hogy csak az utóbbinak lennének egyoldalú követelései, míg az elsőnek csak a teherviselés, illetőleg az engedékenység feladata jutna. Az ember független létevel adott jogok alapozzák meg a társadalom létjogát is, következőleg az utóbbinak nem juthat az abszolút állást egyszerűen megszüntető, hanem csak a közjó érdekében és arányában tompító, mérséklő szerep. Amit az egyénről mondtunk, azt keli állítanunk a társadalom többi természetes eleméről is: mindegyik csak annyit veszít el önállóságából és önérdékű törekvéséből, amennyit a közjó megkíván.

Ennyit azonban el kell vesztítenie s törekvéseinek ily irányban és arányban föltétlenül altruisztikus jelleget kell nyerniök. Így az egyén, ha családi kötelekbe tartozik, nem rendelkezhet önmagán és cselekedetein tetszés szerint: magasabb érdek, a család érdeke tompítja önrendelkezését és oly határt szab neki, amelyet az egyéniség magában véve nem ismer. S ha feljebb szállunk a társadalmi alakulás legmagasabbikához, az államhoz

¹ A közjó és az államhatalom hasonló szerepet játszanak a társadalmi organizmusban, mint a világegyetem egyes részeinek általános java és a gratatio: az első az utóbbi révén valósul meg.

akkor megint azt kell megállapítanunk, hogy az egyén és az egyes csoportok függetlenségüket nem használhatják természetes korlátlanóságában, mivel így folytonosan összeütköznenek polgártársaik és a többi elemek érdekeivel s békéről, a közjó megvalósításáról, az állam e legfőbb céljáról szó nem lehetne. Az egyesek és a csoportok többé-kevésbé független, abszolút létehez kell tehát egy relatív létformának is csatlakoznia, amely az előbbi korlátozásában nyer sajátos határozottságot. A független lét korlátozásával s az új, relatív formától történt informálással vele jár a független cselekvés és a tisztán önérdekű törekvések és jogok korlátozása is. Mindezt a közös cél követeli meg s ez határozza meg a mértéket is, amely szerint az államalkotó elemeknek független létükről és jogaikról le kell mondaniuk.

Az állam anyagi részeinek temperálása és a tömeg egyésségitése, szerves egésszé alakítása, egyszóval az organizmuszerű lét az állam természetével adott szükségesség. Mivel pedig ennek megvalósítója és zsinórmértéke a közjó, következik, hogy az állam, amely a közjót vagy nem tartja szemmel, vagy pedig megtűr magán belül erről rendelkező alanyokat, vagy végül helyet ad a közjóval ellenkező, ennek rovására történő alakulásoknak, az önmagát tagadja, sajátos feladatának betöltésére nem alkalmas. Ebből viszont következik, hogy az állam organizmusjellegével ilyen, az államon belül a közjóra való tekintet nélkül függetlenül rendelkező alanyok össze nem egyeztethetők s a természetjog védelmére nem számíthatnak.

***

A mondottakat röviden így foglalhatjuk össze. Az államalakulásnál a fejlődési elsőbbség föltétlenül a népet, az államalkotó elemeket illeti meg. Ezeknek az elidegeníthetlen jogait minden társadalmi alakulásnak tisztelnie kell s következőleg nemcsak a kialakuló, hanem a már kialakult államban is meg kell azokat találnunk. A létjogi prius az államé, vagyis az összes részleges alakulások céljait lényegesen fölülmúló érdekközösségé, amiért is úgy a kialakuló, mint pedig a kialakult államban fermészetjogilag a közjónak és az ennek *megvalósítására* rendelt hatalomnak van jogtompító és esetleg jogtörő ereje a részleges alakulásokkal szemben, de természetesen nagyon is korlátolt keretek, a szigorúan vett közjó határai között.

Az önrendelkezési jog különféle értelmezése.

A mondottak után már nem lesz nehéz a népek önrendelkezéséről, a háború e legnépszerűbb, de egyúttal leglelkiismeretlenebb jelszaváról nyilatkoznunk. Világosság kedvéért határozzuk meg e fogalmak helyes értelmét.

A *népfogalom* tulajdonképeni értelmét az államhatalom alatt egyesített és szerves társadalmi egésszé fejlődött sokaságban határozhatjuk meg. A fogalom ez alakjában elvonatkoztat az egyes államformák rendi vagy társadalmi tagoltságától s csak a tömegnek az államhatalomhoz való alárendeltségi viszonyát foglalja magában: a nép az állam-organizmus anyagi része, az alattvalók, az urak összesége. így szent Tamás Cicero után. *Populus est coetus multitudinis, iuris consensu et utilitatis communione sociatus.*¹

Hogy ezt a jogilag rendezett állapotot a rendezetlenség előzte meg, nemcsak történetileg biztos, hanem a filozófia szempontjából is apriori valószínű. Hogy e szervezetlen tömegekre alkalmazható-e a nép elnevezés: filológiai kérdés?² Filozófiai felfogásunkra ez kevés befolyást gyakorol, mert az *végül* is mellesleges, hogy az állam-organizmus közelebbi vagy pedig távolabbi elemeire kell-e gondolnunk a jelszó értelmezésénél.

Sokkal fontosabb a «nép»-fogalomnak egy másik jelentése, amely az állam-organizmus egyes részeire való vonatkoztatásból alakult ki. Ha az utóbbi egynemű elemekből épül föl, akkor jelentéktelen e különbség, de mondhatatlanul naggyá nő, ha az állam-organizmus heterogénéitását kell megállapítanunk: a népet a nemzettel lehet összetéveszteni. Mivel pedig a nemzet szónak legalább is három különféle értelmet lehet adni, az említett összetévesztés arra jó, hogy zavart okozunk fogalmainkban és

¹ I-II. Qtt. 105. a. 2. c.

² V. ö. Wundt: *Völkerpsychologie* Bd. 7. S. 72.

hogy lelkiismeretlen szofizmával elbódíthassuk a nem gondolkozó tömegeket és forradalmi siboletté alakítsunk át egy különben egészen ártatlan s nem egy tekintetben helyes és a természetes jogban gyökerező jelszót.

Bátran elismerhetjük, hogy a «nép»-fogalomnak etimológiai jelentősége is lehet, amennyiben a rokontörzsek egységét jelzi, sőt azt sem tagadjuk, hogy némely nyelv minden megkülönböztetés nélkül használja e szót a nemzet és az állami organizmus jelzésére,¹ ámde föl kell emelni szavunkat e két fogalom dologi, tehát jogi és filozófiai egyenlő értékűsége ellen. A nemzet magában véve a politikai egységtől teljesen elvonatkoztat. A család extenzív kifejlődését és kiterjedését kell benne látnunk, úgy hogy egyes tisztán fiziológiai (vérrokonság) vagy hagyományos szokásokon alapuló kapcsokon kívül a különböző egyéneket, családokat vagy esetleg törzseket legfeljebb csak az egy családhoz való tartozás tudata (lélektani kapocs) köti össze nemzeti eggyé. Amíg tehát magasabb célok nem lépnek föl s ezek nem egyesítik az említett elemeket, addig a nemzetet a néppel összetéveszteni nem lehet. Ebben az alakban a nemzet csak mint az állam-organizmus egyik eleme szerepelhet, s bár vannak el nem idegeníthető természetes jogai ép úgy, mint az egyénnek és családnak, mindazáltal a temperálás természetes folyamatában épúgy részt kell vennie, mint a többfélélnnek, vagyis be kell olvadnia az állam-organizmusba és öncélú törekvéseit, alá kell rendelnie a közjónak. A nemzet joga eszerint nem lehet egyenlő a nép jogával.

Ezt a többé-kevésbé erős fiziológiai és pszichológiai kapcsolattal összekötött tömeget helyesebben nemzetiségnek nevezhetnők, mint nemzetnek, mivel az említett kapcsolatok tartós egyesülést nem hoznak létre, amit a nemzettől már el szoktunk várni. A nemzetiségi együvé tartozás tudata esetleg megalapozhatja vagy létrehozhatja a magasabb érdekközösséget és egységet, ámde hogy mily kevésbé lehet ennek alaki tényezője, azt talán a mai világ nemzetiségi szétszórtsága bizonyítja leginkább. A nemzetiség vagy nemzetiségek csak akkor lesznek nemzetlét ha vagy a közös sors, tehát a közérővel megalapított kultúra és az együttesen végig küzdött történelem, vagy pedig az egységes közjó, tehát az államkapocs egyesíti őket. Az első esetben az állam és a nemzet határai nem esnek egybe, a másodikban az

¹ V. ö. Wundt u. o.

állam és a nemzet úgy viszonylanak egymáshoz, mint a rész és egész: az állam az organizmus teljességét, a nemzet ennek anyagi részét jelzi, tehát összeesik a nép kifejtett fogalmával. Az első példáját látjuk a németeknél, akik nemzeti egységüket nem szorítják a német birodalom határai közé. Az osztrák-német épügy a német nemzet tagja akar lenni, mint a birodalom népei, azért, mert a történelem, főleg pedig a kultúra kapcsai szorosan fűzik ezekhez. A vérrokonság tudata helyet engedett egy másik tudatnak: a kultúra legyőzte a természetet.¹ Hogy pedig az állam-szervezetten belül is vannak ilyen képződmények, azt olyan államok léte bizonyítja, amelyeknek vagy nem sikerült az értékben túlnyomó elem által a különböző elemek temperálását megvalósítani, mint pl. Ausztriában, vagy pedig ennek szüksége egyáltalában nem is jelentkezett, mint pl. Svájcban. A nép és nemzet jogát megint nem lehet azonosítanunk, mivel egészen más érdek-közösség, illetőleg kapocs egyesíti őket. — A nemzeti összefüggés másik alakjának, a politikai érdek-közösségből kialakult egységes nemzetnek, megvilágítására elég példát találunk Európa többi államaiban. Csak filozófiai elvonással gondolhatunk ma *fiziológiailag tiszta vérű* nemzetre, A vérbeli végy ülés történelmi tény s így egészen tiszta nemzeti állam ma nincs. Nemzeti államról csak abban az értelemben beszélhetünk, hogy az értékében túlnyomó elem sikerrel valósította meg a temperálás ama feladatát, amelyről szoltunk, vagyis hogy rá tudta nyomni az állam-organizmus többi elemeire is a saját bélyegét, amennyiben egységesítette és a közjó szolgálatába hajtotta azokat az erőket is, amelyek magukban csak mint a reakció vagy pedig az öncélú működés tényezői szerepelhettek volna. A különféle nemzetiségek ilyen temperált és az egységes közjó céljából organizmussá kialakult összességét mondjuk politikai nemzetnek. A magyar nép és magyar nemzet ily értelemben azonosak s a jog tekintetében sem lehet köztük különbséget tenni.

A jelszó második fogalma az *önrendelkezési jog*, önrendelkezésről az eszes teremtményeknél beszélünk s a velük született szabad elhatározást vagy akaratnyilvánítást értjük rajta. A személyi méltósággal elválaszthatlanul összefüggő jog és képesség ez s határai azonosak a személyi méltóság határaival. Az abszolút, a teljesen független személy, Isten, önrendelkezésének határait

¹ Paulsen: System der Ethik I. 550.

határtalan, s csak a rosszat és tökéletlenséget nem ismerő isteni természet jósága jelzi, a többi véges és függő személyek önrendelkezésének határait pedig a természetüknek megfelelő általános jó szabja meg. A mi filozófiánk *bonum, finis* és *beatitudo in communi*-ja¹ adják meg az önrendelés külső kereteit, míg a tulajdonképeni korlátokat az egyes természet vagy állapot aktuális teljesítő képessége állítja föl. Az önrendelés tehát semmi \ esetre sem vonatkozik a végső cél akarására vagy nem akarására. Ez szükségszerűen van adva minden lénynél, mint az akarat archimedesi pontja. Az önrendelés jogkörébe a cél konkrét meghatározása és az eszközök kiválasztása, röviden a sorsdöntés tartozik, mindez természetesen az értelem útmutatása, tehát az örök és az időleges törvények határai között.²

A fizikai személyek önrendelési jogát az erkölcsi személyektől sem tagadhatjuk meg. Ezeknek is van sorsdöntő szavuk, tehát szabad elhatározásuk és akaratnyilvánításuk. Mivel pedig az erkölcsi személy természetét és jogkörét az érdekközösség célja, határozza meg, következik, hogy önrendelési jogának határait is itt kell keresnünk. A természetjogtól védett bármely társadalmi alakulást nevezhetünk személynek s elismerhetjük természetadta jogait, ezeknek szabad meghatározását és gyakorlását, ámde ezeket átlépnie nem szabad, e körön túl nem rendelkezhetik szabadon. Sőt tovább kell mennünk. Ha az ilyen részleges alakulás egy magasabb társadalmi forma alkotó elemévé válik, akkor természetes önrendelési jogát még az említett határok között sem gyakorolhatja teljesen korlátlanul: a magasabb társadalmi alakulás egységes célja akadályozza ebben s csakis ennek a mértéke szerint és ennek szemmeltartásával veheti igénybe említett jogát.³ Ha tehát a magasabb társadalmi alakulás egysé-

¹ E fogalmakra szent Tamás gyakran hivatkozik, főleg a I-II. első kérdéseinél, mibenlétüket pedig kitűnően fejti ki Hugón O. P. *Cursus philosophiae thomisticae* c. művében IV. p. 151 sequ.

² A mondottakat röviden összefoglalva szent Tamás *Summájának*. I. Qu. 19. a. 3. c-ban találjuk meg.

³ Ezt szent Tamás a következő okoskodással igazolja. Az emberi cselekedetek mértéke a törvény, amelynek jogossága a közjó szemmeltartásától függ. Épen ezért az emberi cselekedetek jóságát is, amennyiben a polgári erények jönnek számba, a közjó szerint kell mérnünk. V. ö. I-II. *Qu.* 90. a. 2. Még határozottabban nyilatkozik emellett II-II. Qu. 47. a. 10. ad 2. «Cum homo sit pars domus, vei civitatis, oportet quod homo consideret quid sibi bonum

ges célját a részleges akarja meghatározni, ez akai» felőle dönteni, akkor jogot bitorol, mert túlmegy hatáskörén, ha pedig ennek rovására dönt a saját sorsán, akkor ugyanabból az okból jogsérelmet követ el.

Alkalmazzuk ez elveket az államra is. Az egységesítő célt, a közjót, a részleges társadalmi alakulások nem hozzák létre, hanem maguk előtt találják, amiért is nincs módjukban ezt akarni vagy nem akarni. E kérdést már eldöntötte rajok nézve a természet, amely föltétlenül kiegészítésre váró hiányokkal hozta őket létre. Ebben az irányban tehát nincs sorsdöntő szavuk s önrendelkezési joguk, legfeljebb a közjó konkrét meghatározására, tehát az állammkötelék kiválasztására vonatkozhatnak. A természet sem az egyént, sem a családot, sem pedig a nemzetet nem teremtette meghatározott állam polgárának s így a sorsdöntő szót ez irányban mindenki maga mondhatja ki. Ha ez megtörtént, természetes önrendelkezési joguk eredeti elevevényéből engedniök kell s erre, mint az állam igényeit törölő tényezőre többé már nem hivatkozhatnak: önrendelkezésük kereiteit a közjó határozza meg; ezt pedig a részleges jóért föláldozni s az utóbbiról az előbbi hátrányára dönteni nem lehet.

Lássuk tehát mi igaz a jelszóból, s mit kell filozófiailag visszautasítanunk.

Önrendelkezési joga csak a személynek lehet. *Actiones sunt suppositorum* — mondja a keresztény filozófia — s mivel itt nem tisztán működésről, hanem sorsdöntő elhatározásról van szó, azért nem elég a közönséges suppositális határozottság, hanem hozzá kell járulnia a megfontolás és választás képességének. A cél után való tudatos törekvés és az eszközök szabad megválasztása csak az eszes lény, tehát csak a személy kiváltsága lehet. Mivel pedig fönebb kimutattuk, hogy sem a tömegnek nincs személyi jellege az államhatalom nélkül, sem pedig az utóbbi nem tekinthető a sokaság fölött székelő, vagy a sokaságot megszemélyesítő valóságnak, azért sem az egyiknek, sem a másoknak nincs önrendelkezési joga, hanem a kettőnek együttvéve — az államnak. Ennek a jognak határait csak a közjó és az államalkotó elemek természetes jogai és követelményei, valamint az állam-személy korlátoltságából és alárendeltségéből származó

ex hoc quod est prudens circa bonnm multitudinis: bona enim dispositio partium accipitur secundum habitudinem ad totum».

következmények szabják meg. Az örök és a természetes törvények útmutatása adja meg az általános irányokat, míg az idők jogos követelménye, tehát a történelmi fejlődés, valamint a többi körülmények figyelembe vétele szabja meg e rendelkezés közelebbi normáit.¹ Ez az önrendelkezési jog nem egyéb, mint Aristoteles és szent Tamás prudentia regnatívájá.²

Közelebbről a következő mozzanatokat foglalja magában. Miután a természetjog a közjót csak legáltalánosabb körvonalai-ban adja meg, azért az állam-személy feladata ezt konkrét alakban meghatározni. Az egyedi erkölctan tanúsága szerint a természet csak az általános jóra adott az embernek legyőzhetlen hajlandóságot, míg a konkrét végcél és boldogság meghatározása az egyén *doğa*.³ Így van ez az állam-személynél is. A közjó megvalósítása céljából gondolta ki a természet Alkotója, ezért jöit létre, ámde e végcél közelebbi meghatározását épúgy ráhagyta az állam-személyre, mint az *énre*. S amint a tapasztalat szerint az erre vonatkozó ítélet és önelhatározás teljesen az egyén hajlandóságai (vérmérséklet stb.) és körülményei (nevelés, környezet) szerint igazodik, úgy az állam is csak anyagi organizmusának temperamentuma és a többi körülmények figyelembe vétele után határozhatja meg közelebbről e közjót. Ez az önrendelkezés első és legfőbb mozzanata.

A második a közjó igazságos elosztására, illetőleg megvalósítására vonatkozik. E mozzanat az állam sorsdöntő szavát proklamálja az államalkotó elemekkel szemben. Ez sokkal nehezebb feladat, mint az első, mivel itt az állam lépten-nyomon összeütközhet alkotó elemeinek jogaival és követelményeivel. Mivel e jogokat (akár természetes, akár pedig a történelem folyamán megszerzettek legyenek is azok) az állam maga *előtt* találja, azért önrendelkezési jogának határait kell bennök látnia és szent kötelessége ezeket mindaddig tiszteletben tartani, amíg a közjóval nem ellenkeznek. Az állam-személy, amely itt nem hibázik s az igazságosság minden követelményének megfelel, az megtalálja a népek boldogságához vezető utat, az megvalósítja az igazi állameszmét.

¹ V. ö. I-II. Qu. 90-97. A történelmi fejlődésről szent Tamás így nyilatkozik: «Ex parte hominum, quorum actus lege regulantur, lex recte niutari potest propter mutationem conditionum hominum, quibus secundum diversas eorum conditiones diversa expediting, ib. Qu. 97. a. I. e.

² I-II. Qu. 47. a. II. c.   ³ I-II. Qu. I. a. 7. c.

Tovább is mehetnénk az állam önrendelkezési jogának fejtegetésében, célunknak azonban teljesen megfelel e két mozzanat hangsúlyozása. Az egységesítő cél, a közjó, konkrét meghatározása és a népek sorsának irányítása a közjó határai és az utóbbiak jogainak keretein belül, ebben domborodik ki az állam önrendelkezési joga, de csak úgy, ha mindezt egyenrangú államszemélyektől függetlenül tudja megvalósítani s intézkedéseieért Alkotóján, a természet Urán kívül, felelősséggel senkinek sem tartozik. Az államnak ez a joga személyi méltóságával szükség-szerűen adva van s teljesen független úgy népeinek műveltségétől, mint az állam területi nagyságától, vagy pedig a többi államszemély elismerésétől. A fő az, hogy sorsdöntő szavának érveket tudjon szerezni. Ha azonban ebbeli jogának és kötelességének nem tud megfelelni vagy érvényt szerezni, akkor elveszítette személyi méltóságát, akkor nem állam, hanem más államnak az alattvalója s önrendelkezési joga is csak csonka lehet.

Itt föltétlenül ki kell térnünk arra a kérdésre, vajjon tárgya-e a *nemzeti* állam önrendelkezési jogának idegen államkötelékbe tartozó vér- vagy nyelvrokonai és az általuk lakott területek sorsának intézése. A kérdésre ilyen alakban föltétlenül tagadó választ kell adnunk, hisz e követelmény nyilvánvaló jogbitorlást s az állami szuverenitás tagadását jelentené. De még tovább is kell mennünk. Nemcsak az ily irányú önrendelkezést, hanem minden jogcímet is föltétlenül tagadnunk kell, amely a közönséges beavatkozási jog keretem túlmenne. A nemzetiség és az állam ugyanis lényegesen különböző egységeket alkotnak s így érdekeik is teljesen eltérnek. Ami a nemzetiségnek javára válhatnék, az talán az állami közjó romlását, de legalább is csorbulását vonhatná maga után, főleg akkor, ha a nemzetiség javát idegen államkötelék érdekei szerint mérjük. Ha bizonyos állam közjává-nak elfogadása és megvalósítása másként nem történhet meg, mint az elemek temperálódása révén, s ha ez a közjó — épen mivel mély erkölcsi alapokon nyugszik — magasabb rendű jót és kapcsolatot képvisel, mint a tisztán természetes, fiziológiai együvértartozással és kapoccsal adott érdekek, akkor magától értődő igazságnak kell tekintenünk, hogy első sorban a közjó érdekei a mérvadók és hogy a nemzetiségnek, mint államalkotó elemnek a sorsáról illetékes bíró gyanánt az a tényező ítél, amely a közjó megvalósítására vállalkozott. A vér köteléke tehát magában véve nem ad a beavatkozásra jogcímet, azért, mert egy erő-

sebb erkölcsi kötelék ezt legyőzte s így az előbbi jogainak a helyét is elfoglalja.¹

Amíg a népek önrendelkezési jogán csak az állam függetlenségéi, tehát a közjó konkrét meghatározó hatását és az alattvalók sorsának idegen befolyás vagy felelősség kötelezettsége nélküli rendezhetését értjük, addig a természeti jog alapjain állunk, a jelszó igazságot tartalmaz és jogos követelményt mond ki. Ámde az állam nem mindig volt és létére is nagyon rá van nyomva a mulandóság bélyege. A fejlődési elsőbbség tekintetében megelőzi a népet, a még nem organizált vagy csak a szervezés utolsó stádiumában álló tömeg, másrészt pedig ha az állam bármely okból is elemeire oszlik, megint ott tartunk a népnél vagy a népeknél, az állam-organizmus ez egykori anyagi részeinél. Az állam önrendelkezési jogát tehát vagy megelőzte a népek önrendelkezési joga, vagy pedig az állam-organizmus bomlása után visszahárult rajok. Mit kell tartanunk a népek önrendelkezési jogáról ebben az esetben ?

Az állameszme fönebb kifejtett fogalmazása szerint a népek önrendelkezési joga az állam kialakulásánál kétségtelenül természetjogi intézkedés. Akár közvetlenül, akár közvetve adja is meg a természet Alkotója a hatalmat, a nép, a sokaság az állam megalkotásánál nem holt eszköz, hanem eszes lény és jogalany gyanánt szerepel.

Ez már abból is kitűnik, hogy a természet Ura az államot egy cél és pedig emberi cél érdekében gondolta el. Ennek pedig az a sajátága, hogy konkrét alakban sem az ösztönben, sem pedig az emberi természet egyéb erőiben nincs megadva, hanem az értelem és akarat általános hajlandóságának irányítása mellett az ember önrendelkezése révén jön létre. Ennek a törvénynek kell uralkodnia a társadalom erkölcsi életében is, amely az ember természetét nem teheti tönkre, hanem csak nemesítheti. Ezért a sokaságot egyesítő célnak ismeretesnek kell lennie a tömeg előtt, sőt mi több, neki, mint társadalomképző elemnek kell ezt konkrét alakban meghatároznia.

Továbbá mivel úgy az egyén, mint pedig a többi államalkotó elemek oly társadalmi egységbe lépnek be, amely termé-

¹ Ezt azért állapítottuk meg, hogy a természetjogi védelmei megtagadassuk attól a birtoklástól, amely a vis maior révén csak ezen a nemzeti összetartozás jogcímén ragadott ki más államkötelekből népeket és területeket. Ez magában véve ilyen birtoklást sohasem szentesíthet.

szerűleg megköveteli tőlük jogaik és önállóságuk tompulását és mérséklését s emellett egész halmaz új kötelezettséget nyom válu-
 lukra, nagyon természetes, hogy csak szabad önrendelkező alany
 gyanánt lépnek be e kötelékbe. E tételt csak az állam-abszolu-
 tizmus szempontjából lehet tagadni, amely az államot öncélú és
 minden egyéb erőt és jogot felszívó valóságnak tartja, s csak
 akkor lehet azt elvetni, ha azt a nem kevésbé tarthatatlan állás-
 pontot valljuk, hogy a társadalmi élet föltétlenül az egyéni élet
 és jog tönkretételét jelenti. A keresztény filozófia egyik álláspontot
 sem fogadja el, hanem hangsúlyozza, hogy a társadalmi élet mint
 magasabb létforma nem rontja meg az egyéni életet és jogot,
 hanem mindkettőt tökéletesbíti és lényegében meghagyja,
 bár mérsékli, s ezek képére alkotja meg az egyének társadalmi
 jogait is. Ha tehát az egyének és az államalkotó elemeknek
 joguk van a társadalmi élethez, sőt a természet útmutatása szer-
 rint kötelességük a társadalmi és végelemzésben az állami
 alakulás, akkor következik, hogy ez *eszes lényhez mért joguk és*
kötelességük, amiért is tőlük kell várni a sorsdöntő szót úgy az
 államalakulást, mint pedig az elérendő célt, a közjót, de főleg
 az ennek megvalósítására rendelt hatalom székhelyét illetően.

Volt-e valaha a népeknek tényleg ilyen önrendelkezési
 joguk? Az államforma meghatározását illetően nem kételkedhe-
 tünk benne, ámde talán nem tévedünk, ha az államalakulás leírt
 módját tisztán filozófiai elvonásnak mondjuk. A történelem tanu-
 sága szerint rendesen a vis maior és nem a népek önrendelke-
 zési joga hozta létre az államot De ha e jogot a népek tényleg
 sohasem gyakorolták volna is, elveszettnek vagy épen alaptalannak
 még sem mondhatnók, mivel az állam szervezetével, mibenlété-
 vel, főleg azonban alkotórészeinek természetével szükségszerűen
 összefügg. *A népek önrendelkezési joga tehát mint sorsdöntő*
szó a konkrét államalakulás, az elérendő cél és az államhatalom
székhelyét illetően természetjogi követelmény.

Ugyanezt kell mondanunk arról az esetről is, ha az állam-
 organizmus bármely okból felbomlik s tulajdonképeni személyi
 voltát és méltóságát elveszíti. Ez akkor történik meg, ha az állami
 élet alaki tényezője, a hatalom, elveszti informáló, tehát szervező,
 összetartó erejét. Ez a bomlás nemcsak akkor áll be, ha az állam-
 hatalomnak nincs törvényszerű hordozója s ilyenről már többé
 nem is lehet gondoskodni, hanem akkor is, ha a meglevő hata-
 lom teljesen képtelen a közjó megvalósítására és megvédésére s

így az állam-organizmus összetartására. Hogy mikor áll a nép e végtelenül szomorú esettel szemben, azt nagyon nehéz általános elvvel meghatározni. Annyi bizonyos, hogy a történelem folyamán már gyakran bekövetkezett e szomorú tény és hogy ilyen esetekben a nép visszakapja természetes szabadságát, független] ségét és önrendelkezési jogát, tehát az övé a sorsdöntő szó aa imént megállapított értelemben. Sőt még tovább is mehetünk Ez az egyetlen eset, amikor nemcsak a nép, mint az állam-orgaj nizmusz egésze, hanem ennek részei is önrendelkezési joggal bin nak. Talán okossági vagy más opportunitási szempontok amellet szólnak, hogy az előbbi állam-organizmus *együtt* maradjon, természetjogi szempontok azonban ezt nem követelik meg, úgy hogy az államalkotó részek akár faji, akár területi csoportosulások szerint, minden idegen jog sérelme nélkül alkothatnak új államokat, ha erre képesek. Az önrendelkezés ugyanis úgy az egyént, mint a többi elemet, nem mint a nép részét, vagy csak a kollektív egészet illeti meg, hanem velük született jog, amelyet csak addig nem használhatnak, amíg idegen joggal, tehát a közjó követelményeivel ütköznenek össze. Ha ez megszűnt, akkor vége a lekööttségnek s a sorsdöntő szónak az esetleges vis maior-on kívül már semmi sem áll útjában.

Az így fogalmazott önrendelkezési jognak természetesen forradalmi jellege is lehet, ha t. i. az állam-organizmus fölbomlását s a hatalom pusztulását erőszakos úton eszközlik. E folyamat a természetjog védelmére nem számíthat, de nem is adhatja vissza a népeknek önrendelkezési jogukat. Az ilyen államalakulásokat vagy pedig területi változásokat a természetes önrendelkezési jogra való hivatkozással szentesíteni vagy jogossá tenni sohasem lehet, legfeljebb egyéb jogcímek, főleg a nyugalom és az újból megalapozott közjó érdekei adhatnak az idők folyamán ez állapotnak jogos alapot. Ebből könnyen megérthetjük, hogy ott, ahol ez a jelszó termett, de legalább is a legtermékenyebb talajra talált, a meglevő államhatalom tönkretételével s az állam-organizmus felbontásával kezdtek. Az államra nézve tehát létkérdés, hogy a nép és a népeknek ezt az önrendelkezését megakadályozza és föl ne idézze azokat az államromboló szellemekeket, amelyeket fékezni nem lehet. Mert legyünk meggyőződve róla, hogy az önrendelkezést nem az állam javára és a fennálló rend megszilárdítására, hanem mindkettőnek a szétrombolására ígérték meg s ezért dobták a jelszót a tömegek közé.

A népnek és a népeknek van az államtól független önrendelkezési joguk nemcsak részleges érdekeiket, hanem a közjót illetően is mindaddig, míg az állam meg nem alakult. Elismerhetjük-e ezt a jogot a törvényszerűen fennálló államkötelék keretein belül is? Mivel a jelszó ebben a fogalmazásban föltétlenül forradalmi jellegű, azért tárgyalásánál nagy elővigyázatra és többszörös megkülönböztetésre van szükségünk. Álláspontunk a következő. A népnek a jogosan fennálló államkötelék keretein belül azért nincs önrendelkezési joga, mivel magában véve nem személy, tehát nem jog és cselekvő alany. A népektől, vagyis az állam-organizmus egyes részeitől pedig még inkább meg kell tagadnunk ezt a jogot, azért, mert nekik még csak suppositalis jellegük sincs, és mivel az államacél rendezése vagy megvalósítása teljesen túllépi természetes rendeltetésük és éppen ezért önrendelkezésük kereteit. Meg kell továbbá különböztetnünk a közjót valóban szemmel tartó és az államhatalmat jogosan birtokló kormányzatot a zsarnokoktól, akik vagy jogtalanul ülnek a nép nyakán, vagy pedig a közjót szem elől tévesztik.

Hogy a nép magában véve nem személy, azt az állameszme fönnebb kifejtett fogalmazásából látjuk. A személy ismertető jele a suppositalis egység, a független lét és cselekvési képesség. A nép azonban sem egységet, sem pedig függetlenségei nem foglal magában, hanem ellenkezőleg a sokaság, a rendtelenség és a széthúzás tényezője mindaddig, amíg az egységesítő elem a potentialitás mindeme jeleit el nem tünteti. Ez az egységesítő tényező a közjó és a megvalósítására irányuló államhatalom. Az utóbbival egységben lesz a nép személylé, tehát a közjó szempontjából önrendelkező alannyá.

Bármely kormányforma hivei legyünk is, a keresztény filozófia szempontjából a nép összességét nem ismerhetjük el a tulajdonképeni és *teljes* államhatalom alanyának.¹ Az utóbbi ugyanis nem kiegészítő szerepet játszik az állami életben, hanem lényeges alkotó része az állam-organizmusnak, hisz úgy a természet, mint pedig a nép erre bízták a főcél, a közjó szemeltartását és megvalósítását, úgy hogy ennek az irányítása nem a

¹ így sz. Tamásnak semmi kifogása nincs ellene, ha a sokaságot a törvényhozási hatalom alanyának tekintjük: Ordinare aliquid in bonum commune est vel totius multitudinis, vel alieius gerentis vicem totius multitudinis» I-II. Qu. 90. a. 3. c.

sokaság, hanem képviselőjének, az államhatalom birtokosának a dolga, bár ennek sem kizárólagos és felelősségteljes joga.

A nép e tekintetben csak mint az államhatalom segítője, főleg pedig az engedelmisség révén mint a közjó megvalósítója jöhet számba. Ezért ebbeli önrendelkezési joga csakis a tudatos és kész engedelmisségben és alárendeltségben nyilvánulhat. A keresztény filozófiának ilyen önrendelkezési jogot, illetőleg kötelességet is kell ismernie.¹

Másrészt a keresztény állameszmével teljes összhangban van az a kormányzási mód is, amely a nép akaratnyilvánításán épül föl, tehát az alattvalók önrendelkezési *jogát* ilyen alakban tiszteli. Ezzel eljutottunk Wilson elnök tételéhez és követelményéhez: kormányzás a kormányzottak beleegyezésével. Hogy ez a túlzó demokratikus elv megvalósíthatlan utópiát tartalmaz, azt az állami, de a társadalmi élet minden ismerője is bevallja. Az emberiségnek abban a boldog állapotában, amelyet a kereszténység a status iustitiae originális néven ismer, ilyen lett volna az állami élet, de ma a tudatlanság, a szenvedélyek és a többi tömegbetegségek korszakában ezt legfeljebb csak karrikatúra alakjában lehetne visszaadni: a tömegek úgynevezett szava és akarata ma erkölcsi szükségesség révén *egy* ember vagy irány szava és akarata, ennek a győzelme az egyéni akaratokon. A tömegnek nincs saját szavai és akarata s ha ilyen váltódik ki belőle, akkor az vagy a természet szava és akarata, az ösztön, vagy pedig egy pillanatnyilag előtérbe lépő, tehát a tömegbe a fascinálás révén mintegy beoltott erőnek a kipattanása. A tömegből csak az váltódik ki, amit vagy a természet ösztön alakjában beléje oltott, vagy pedig az, amit egyes emberek tudtak ott elvetni. Eszerint lélektani alapon beszélhetünk az állam kormányzásáról és irányításáról kevesek által a *nép révén*, de semmi esetre sem tisztán a *nép által*. Világosan kifejezve e tételt, azt mondhatjuk, hogy az emberi természet mostani állapotában a demokrácia nem lehet más, mint leplezett monarchia vagy oligarchia, legtöbb esetben azonban valóságos zsarnoki uralom.

Az őszinte filozófus tehát nem emelheti föl szavát a tiszta demokrácia, hanem legfeljebb csak a monarchia democratizata mellett. Ennek keretein belül joggal beszélhetünk a nép önrendelkezési jogáról, amelyet az imént akaratnyilvánításnak mon-

¹ V. ö. II-II. Qu. 47. a. 12.

dottunk. Az állami élet kettős tényezőjének — az anyagainak és alakinak összhangzó együttműködését foglalja ez magában és csak a felsőbb és alsóbbrendű erőknek azt az egyensúlyát biztosítja, amelyre az államnak époly szüksége van, mint az egyénnek. Ha akarati elhatározásaink érzelmi világunkat nem állítják lehetlenségek vagy túlzott nehézségek elé, tehát ha ezzel egyetértésben történnek, akkor megvan bensőnk egyensúlya, míg éneikül folytonos küzdelemnek és nehézségnek vagyunk kitéve. így van ez az államban is s épen ezért a nép említett önrendelkezési joga az állami egyensúly egyik tényezőjének tekintendő.

Ennek az önrendelkezési jognak a tárgya azonban sohasem lehet az állami élet alapjainak tetszésszerű megváltoztatása — legalább is addig nem, míg ezek a közjó megvalósítás-ára vagy megvédésére egész nyilvánvalóan nem alkalmatlanok. A természetjog ugyan nem ír elő egyetlen konkrét államformát sem, de a meglévőt védelmébe veszi s fönmaradását a közjó érdekében föltétlenül megköveteli. A közjónak ugyanis egyik sarkalatos követelménye a béke, főleg a belső béke fönntartása. A béke pedig, mint tranquillitas ordinis, mint zavartalan nyugalom, az állam összes erőinek egy célra való irányításából jön létre. Alaki tényezője tehát a közjó, megvalósítója pedig a közjó létrehozója, az államhatalom. Ha tehát a népnek az államhatalommal szemben önrendelkezési jogot adunk s így az előbbi változhatóságát proklamáljuk, akkor vagy elvileg lemondunk a békéről, vagy pedig azt a metafizikai lehetlenséget ismerjük el, hogy a zavartalan rendnek és nyugalomnak, tehát az állandóságnak és nyugalomnak alaki tényezője természeténél fogva változékony.

Ugyanezt a változatlanságot kívánja meg az állam személyi mivolta is. Személynek, főleg ha ez organizmus alakjában nyilvánul meg, a folyton jelentkező változások változatlan alanyát mondjuk. Kicszerélődhet az organizmus legutolsó atomja is és működése révén a legkülönbözőbb változásoknak lehet alávetve, a személy mindig azonos marad, mint ezek alanya, birtokosa és irányítója. így kell lenni az államnál is, amely nem az egyesek, nem is a nemzedékek, hanem az emberiség érdekében keletkezett s így ha nem is örök, de mindenesetre tartós személyi létet szánt neki a természet Alkotója. A tartós és a tulajdonképeni személyi méltóságot adó elemet pedig a jól biztosított, mintegy állandósított államhatalom képviseli, amelyen tehát a természet útmutatása szerint a nép nem rendelkezhetik tetszése szerint.

Magától értődik, hogy itt csak relativ változatlanságról van szó. A fejlődés természeti törvényének itt is szava van s időről-időre jelentkezik az állami alapok megvizsgálásának szükségessége. De ennek a megejtése nem tartozik a nép önrendelkezési jogának kereteibe. Annak a tényezőnek sajátos feladata ez, amely a közjó megvalósítását ismeri céljának s amíg az államhatalom életre való kezében van és az irányítást az idők jelét megértő ejnie, végzi, meg is történik e felülvizsgálat és a szükséges reform. A nép önrendelkezési jogát ez esetben az imént vázolt akaratnyilvánítás körvonalazza. Ha azonban az államhatalom más kezek és elmék birtokában van, akkor csakhamar jelentkezni fog a bomlásnak az a folyamata, amelyről fönnebb szövegtünk s amely végeredményben a népek visszaadja teljes önrendelkezési jogát.

Lényegében ugyanezt kell mondanunk az államhatalommal szemben való önrendelkezés másik alakjáról, a fölötte való bíraskodásról is. A népek, mint anyagi és a hatalomnak mint alaki tényezőnek szembenállásából természetsszerűleg következik a fölebbvalóság és alárendeltség kölcsönös viszonya. Épen ezért sem az anyagi részt nem tehetjük meg uralkodó elemnek, sem pedig a természeténél fogva alárendelt elemet felsőbbségnek. A felsőbbség cselekedeteinek elbírálása és megítélése tehát nem a nép természetes joga, amint az emberi organizmusban sem az érzelmi világ, énünk ez alsóbbbrangú része, bírálja az értelem és akarat elhatározásainak. Még a közjó egész nyilvánvaló megsértésénél sem beszélhetünk a nép föltétlen önrendelkezési jogáról. Körülbelül annyira terjedhet ez ki, mint az ember érzelmi világának az önrendelkezése. Ez utóbbi a nem-engedelmességben tehát az ellenállásban nyilvánul meg, ha az értelem és akarat az érzelmi rész teljesítőképességét túlhaladó vagy ezzel ellenkező követelményeket állít fel. Így a nép önrendelkező joga is az ellenállásra, a nem-engedelmességre szorítkozik, valahányszor az államhatalom túlkapasokat követ el és a közjót szem elől téveszti. Ezt a jogot a néptől megvonnunk nem lehet, hisz a szabadok és az eszes lények összességéből jön létre, akiknek egyetlen életfeladata nem lehet a minden áron való alárendeltség és engedelmesség. Ezen az ellenálláson túlmenő önrendelkezési jogot a természetjog nem ad a népek, de nem is tilt meg minden további érvényesülést a kötelességéről elfelejtkező államhatalommal szemben. Innen némely államban a fegyverrel való ellen-

állás joga meghatározott esetekben. Ahol tehát a tételes jog nem veszi át a konkrét meghatározás szerepét, ott a népnek csak a jogtalan bitorlóval szemben van természetes önrendelkezési joga minden lehető módon és minden lehető eszközzel.¹

Amit a népről általában mondtunk, ugyanazt kell mondanunk az állam-organizmus egyes elemeiről, a népekről, tehát a nemzetekről is, azzal a különbséggel, hogy ezek mint részek sokkal kisebb arányban mondhatják a magokénak azt az önrendelkezési jogot, amelyet a nép mint ilyen, teljes kiterjedésben birtokol. A jelszót azonban épen ezek az elemek akarják kihasználni s ebből akarnak tökéletesebbé tőrekvéseik jogos voltának bizonyításához és érvényesítéséhez. Nem feladatunk a törekvések ismertetése és bírálata. A felvetett kérdés eldöntéséhez elegendő, ha az állam-organizmushoz való viszony és jogok meghatározása céljából a nemzetet önmagában és sajátos feladatában elemezzük ebből vonunk le általános következtetést a jelszó érvényességét vagy érvénytelenségét illetően.

Úgy, amint a jelszót ma értelmezni szokták, korunk féktelen individualizmusának és magasabb érdekeket nem ismerő önzésének megnyilatkozása ez. A filozófia akkor kezdte meg az egyén emancipációját először az értelmi, azután pedig az erkölcsi élet tekintetében, amikor a legteljesebb szubjektívizmust proklamálta. A gyakorlati élet ezekből az előzményekből a társadalmi téren könnyen levonta a következtetést és az egyes osztályok, majd pedig az állam alkotó részeinek teljes függetlenségét és érdekeiknek minden más osztály vagy elem, főleg pedig a közjóra való tekintet nélküli meghatározását hirdette elv gyanánt. Ott tartunk ma, hogy a népek meggyőződésében nincs állam-organizmus, egységes önrendelkező személy, hanem egy egész sereg különböző célú és közös törekvésektől nem egyesített személy-halmaz. Kőrákáshoz lehetne hasonlítanunk ezt az egyesülést, amelyben minden kődarab csak nyomni tudja a másikat, mivel egyéb, vagy épen magasabb erő nem adott neki a természet. Ez talán megfelel a kő természetének s a belőle alakult halmaz egyesülési módjának, de nem felel meg az ember és a tőle alakított társadalom természetének. Az embereknek s a belőlük alakult társadalmi elemeknek a feladata nem merülhet ki a nyomásban, a súly és az áthatlanság e szükségszerű következményében, hanem magasabb rendeltetésük is

¹ V. ö. S. Thomas I. Reg. princ. cap. 6.

van: a kölcsönös segítség és az összetartás megvalósítása. Az állameszmével semmi sem ellenkezik annyira, mint az állam-organizmus ilyen szétbontása önálló elemekre és semmi sem foglalja magában az állam legfőbb jogainak a tagadását, mint a népek ily értelemben vett önrendelkezési joga: *az állam természeténél fogva nem tűrhet magán belül a közjón vagy ennek rovására rendelkező alanyokat.*

Hogy ez igazságot belássuk, nézzük közelebbről a nemzet és az állam sajátos feladatát. Mindkettő az általános emberi konkrét megvalósítását célozza, de amíg a nemzet, mint ilyen, erre elégtelen, addig az állam elégséges: úgy₃ viszonylanak egymáshoz, mint tökéletes és tökéletlen intézmények. A nemzetet tisztán természetes tényezők hozzák létre és kapcsolják össze, az államot erkölcsi szükséglet valósítja meg és erkölcsi kapocs tartja össze: kölcsönös viszonyukat a felsőbb- és alsóbbrangú valóságok viszonya határozza meg. A nemzet magában véve csak az organizmus egy részének javát tartja szemmel, az állam az egész jólétéről gondoskodik: a rész és egész, a lényegesen különböző általános és részleges cél választja el a kettőt egymástól. Mindebből világosan látható, hogy a nemzeti érdekek *magukban véve* alá vannak vetve az állam érdekeinek úgy mint a tökéletlen a tökéletesebbnek, a rész az egésznek, a részleges az általánosnak. Az állam érdekeiről a nemzet érdekei szerint rendezkedni tehát természetellenes merénylet számba megy s aki a nemzeteknek ily értelmű önrendelkezési jogot követel, az tagadja az államot; az állam pedig, amely nemzeteinek ily jogot ad, tagadja önmagát s beismeri tehetetlenségét és azt, hogy a közjó megvalósítására alkalmatlan.

De mit is foglal magában az önrendelkezés ilyen követelménye?

A jogosan kialakult és fönnálló államkötelék minden nemzete maga mondhatja ki a sorsdöntő szót hovatarozását illetőleg.

Ez a joga megvolt a nemzetnek az államalakulás előtt, amíg magasabb érdekek ilyen önrendelkezésben nem akadályozták. Most azonban csak a *közjó* mértéke szerint és egy magasabb hatalom birtokjogáriak számbavétele után gyakorolhatja ezt, ami azt jelenti, hogy a nemzetek vagy az egyes alkotó részek hovatarozásának a bírója nem lehet más, mint a közjó megvalósítója és a nemzetek birtokosa, az állam. Beszélhetünk tehát az állam önrendelkezési jogáról a nemzeteken, de nem a nemzetek önren-

delkezéséről az állammal szemben. Amíg tehát az állam fönnáll, addig a népek ilyen önrendelkezése jog- és tulajdonbitorlás, de semmiesetre sem a természeti törvénytől védett jog. Az állam megadhatja ugyan népeinek *ezt az* önrendelkezési *jogot*, de csak bizonyos határon belül, amennyiben t. i. a közjó vagy az állam tekintélye ezzel kárt vagy csorbát nem szenved, hiszen az állam sem korlátlan birtokosa, hanem csak felelős sáfára a közjónak s ennek kárára erkölcsi ballépés nélkül nem cselekedhet jemmit sem. Mivel pedig a természet egy nemzetet sem teremtett meghatározott állam alkotórésze gyanánt, hanem csak vagy a hódítás, vagy a közös sors vagy pedig egyéb történelmi jogok fűzték őket össze egymással, azért az ilyen önrendelkezési jognak magasabb szempontokból való megadása az állam részéről ne ütközzék nehézségbe mindaddig, amíg az állam közjava ez ellen óvást nem emel. De ennek a bírāja elsősorban maga az állam, amelynek sorsáról szó van, nem pedig más, s így szemrehányás nem érheti, ha ebbeli *jogát* minden eszközzel védi, annyival is inkább, mivel az önrendezési jog megadása könnyen azt a láttszatot kelti föl, hogy az illető nemzetet vagy területet az államhoz fűző kapocs jogi alapot nélkülöző erőszakos bilincs. Hogy mit kell tartanunk az így megadott önrendelkezési jog gyakorlásáról, illetőleg az ilyen hovatarozási népakarat érvényéről, azt már fönnebb jeleztük a tömegönrendelés jellemzésénél, A filozófiának *elég* erről ennyit tudnia, a többi a politika dolga.

A népek ilyen önrendelkezése ellen nemcsak az államnak, hanem maguknak a népeknek a java is főlemeli szavát. A nemzeteknek is vannak sajátos céljaik és a *természettől* reájuk bízott javaik. Ezeknek a megvalósítása és értékesítése az emberiség érdekében kötelesség a nemzetekre nézve. Ezért van szükségük állami életre, rendezett, biztos^ viszonyokra, amelyek között említett fejlődésük lehetővé válik. Ha már most korlátlan önrendelkezési jogot követelnek maguknak, akkor sorsdöntő szavuk csak a jelenleg élő nemzedékre nézve bírhat kötelező erővel, a jövő év vagy évtized emberei teljes joggal követelhetik maguknak azt, amit a ma embere követel. A nemzetek élete ily körülmények között folytonos állami változások és újabb meg újabb beilleszkedések keretei között folynék le, úgy hogy művelődés, nemzeti fejlődés és a nemzeti erők megnyilvánulására hely és idő nem is maradna. Egyirányú fejlődés nyugalmat és békét követel minden más irányban, főleg azonban az alapokat, a közjót illetőleg,

amelyek épen ezért nem lehetnek természetüknél fogva változékonyak, amint ezt a népeknek elvileg kimondott önrendelkezési joga követeli.

2. Minden nemzetnek joga van a vele rokon nemzettel egyesülni, vele államot alkotni tisztán az' önrendelkezés alapján minden idegen s a nemzeti szempontokon kívül levő vagy ezekben nem foglalt jog tekintetbevétele nélkül.

Szívesen elismerjük egyes nemzetek államalkotó képességét, ügyességét és rátermettségét, azt is bevalljuk, hogy esetleges egyesületekből életrevaló államkötelek jöhetnek volna létre, vagy jöhetnének létre ma is, azonban kereken tagadnunk kell, hogy a tisztán nemzeti szempontok jogot adnának ilyen egyesülésre, vagyis hogy ez érdekeknek minden más jogot törő erejük lenne. Vizsgáljuk meg közelebbről ezeket a nemzeti érdekeket. A nemzetek természetes különbségeit a következő mozzanatokban foglalhatjuk össze: 1. a testi szervezettel adott energiák értéke és a felhasználhatóság tekintetében való különbözősége; 2. a velük adott hajlamok s így az értelmi és erkölcsi teljesítőképesség mértéke; 3. a nyelv, főleg azonban az egyes nemzet *lelkéből* kiömlő sajátos színezete az általános nemzeti kultúrának. Az ember-csoportok ilyen különbségei éppoly természetesek, mint az egyénekét s azért hasonló értékeket képviselnek, mint az egyének fizikai, értelmi és erkölcsi különbségei. Megvédésük és fejlesztésük természetes jog és kötelesség s bizonyos fokú érvényesülésük a nemzeteknek elidegeníthetetlen joga és követelménye.

Ha elvontan szemléljük e kérdést, azt kell felelnünk, hogy talán ideálisabb és a nemzeti szellem kifejlődésére kedvezőbb az állam-organizmus, amely az ilyen többé-kevésbé homogén elemeket egyesíti magában s így ebből a szempontból talán többé-kevésbé beláthatjuk a követelmény jogosultságát. De ha a tények konkrét fejlődését tekintjük, akkor elsősorban is azt kell megállapítanunk, hogy a nemzeti szellem e kialakulása magasabb erkölcsi tényezők védelme alatt jött létre. Ha nem lenne az állam, ez az általános *jót* biztosító intézmény, akkor a nemzeti fejlődés és kialakulás is nagyon kétségessé vagy épen lehetetlenné válnék, igaz ugyan, hogy a fiziológia kapoccsal, sőt bizonyos kulturális mozzanatokkal összekötött nemzet megelőzi az államot, ámde ezeknek az értékeknek tulajdonképeni és teljes kifejlesztéséhez a nemzet, mint ilyen, magasabb erkölcsi kapocs nélkül nem elégséges. Ezt képviseli az állam, amely a nemzet

kiegészítésre szoruló hiányait kipótolja s megadja neki a tulajdonképeni tökéletes nemzeti létet. A nemzet tehát, ha nem is fejlődési, de legalább is a tökéletességi elsőbbséget illetően az államban tiszteli létének fenntartóját és fejlesztőjét.

Emellett meg kell fontolnunk, hogy e fenntartás és fejlődés folyamata nem egyszer idegen állam keretében s ennek a védelme alatt játszódott le és hogy ezt az alája rendelt népek együttes küzdelme, összetartása és verejtékes munkája tette csak lehetővé. Hány nemzet tűnt volna el már réges-régen a történelem színpadáról az ilyen állami védelem nélkül! Eltekintve minden egyéb jogtól, már ezzel is megszerezte az állam az illető nemzetek fölötti tulajdonjogot s így ezeket tőle egyszerűen elszakítani közönséges rablást jelentene. Ha tisztelnünk kell a magán ember tulajdonjogát, amelyet munkája révén, tehát azáltal szerzett meg, hogy a saját képmását nyomta valamely dologra és a pusztulástól megóvta azt, akkor tisztelnünk kell az államnak, az erkölcsi személyek legelsejének a tulajdonjogát is, amelyet az imént jelzett munkája és fáradozása révén szerzett meg.

E megfontolásból azt állapíthatjuk meg, hogy ha valamelyik tényező érdekeinek jogbontó ereje van, akkor azt nem a nemzetben, hanem az államban kell keresnünk, amiért is a tisztán nemzeti érdekek nem bonthatják fel a nemzetek egyéb jogi kötelekeit és kapcsolatát.

De még tovább is kell mennünk. Ha a társadalmi élet történelmi fejlődését tekintjük, azt látjuk, hogy a társadalmi típusok egész sorozata eltűnt vagy beolvadt a tökéletesebb és végül a teljesen kifejlődött legtökéletesebb formába. Nagy tévedés lenne e fejlődési folyamatban csak a természet vak erőinek vagy épen a véletlennek munkáját látni. A célirányosság leghatározottabb ellenfele, Wundt, sem vonhatja meg csodálkozását e fejlődéstől és kénytelen benne bizonyos tervszerűséget látni. E tervszerűség pedig abban nyilvánul meg, hogy a tökéletlen, a ki nem elégítő forma, mint hasznavehetetlen előbb-utóbb eltűnik vagy beolvad a tökéletesebbe, a hasznavehetőbbe. Visszafelé is következtethetünk ezen az alapon. Az a társadalmi alakulás, amely tényleg vagy eltűnt vagy beolvadt egy másik társadalmi formába, az a népek tartós egységének megvalósítására nem alkalmas, abban nem kereshető a későbbi alakulás létének vagy érdekeinek jogtörő tényezője, hanem megfordítva, az utóbbi játsza e szerepet az előbbivel szemben. Már pedig nemzetiségi alakulás magában véve ilyen-

nek mutatkozik az egész történelmi fejlődés folyamán, amiért is végleges, tartós, minden vihart és követelményt megálló társadalom formának nem tekinthető és a későbbi fejlődések érdekeit törölő jogtényezőnek nem mondható.

Főtételünk igazságában nem kételkedhetünk. Ha csak egyes esetben történnék meg az említett eltűnés vagy beolvadás, akkor általános szabályról természetesen nem szólhatnánk: a *vis maior* vagy a véletlen elég alapos magyarázó okok lennének. Ha azonban ez rendszerint így történik, akkor biztosak lehetünk, hogy csak átmeneti alakokkal, intentióval van dolgunk, amelyet a természet nem szánt végleges alakító, szervező és összetartó tényezőnek. Ami pedig alsó tételünket illeti, azt könnyen bizonyíthatjuk a történelmi tényekből. A társadalmi élet kezdetlegesebb formán ma is lépten-nyomon megállapítható, hogy a nemzeti vagy a vele rokon kötelékek magukban véve az ember társadalmi vagy kulturális szükségleteit csakis a legprimitívebb következményekre nézve elégíthetik ki, tartós egységet pedig a tömegben megvalósítani egyáltalában nem képesek. Azért van ez így, mert *magukban véve* magasabb erkölcsi köteleességeket a népekre nem rónak, erkölcsi célokat eléjük nem állítanak.

A nemzetiségi kötelék ugyanis a családival összehasonlítva legfeljebb csak kiterjedésben, de nem lényegben különböző cél és feladatok elé állítja az egyént és az embercsoportokat. A faj és sajátosságai fönntartásának és megvédésének, valamint bizonyos szokások és kulturális tényezők ápolásának joga és kötelessége kicsiben már a család keretei között és a családi kapocs révén adva van. A nemzeti kötelék ehhez az érdekek nagyobb kiterjedtségén kívül semmit sem ad hozzá, de éppen ezért magasabb jogokkal és követelményekkel nem is léphet föl, mint a család. Az utóbbival megosztja a társadalmi kötelék tökéletlenségével és a tisztán hús és véren alapuló összekötéssel adott sorsot, vagyis magasabb követelmények, jogok és kötelességek jelentkezével helyet enged ezeknek. Amint tehát a család természet-szerűleg megköveteli oly társadalmi alakulások képződését amelyek révén sajátos hiányai kiegészítődnek, úgy a nemzetiség is föltétlenül elvárja a magánál erősebb kapocs létrejöttét. Sőt mi több, ez a nemzetiségre nézve annál nagyobb szükségességet képvisel, amennyivel gyengébb az egyéneket vagy embercsoportokat a nemzetiségi kereten belül összefűző erkölcsi kapocs ama köteléknél, amely a családtagok között van. Ha már a család

egysége és összetartása is a terjedés és sokasodás arányában csökken, akkor e veszedelem csak hatványozott arányban jelentkezhet a nemzetiségnél, amely megannyi többé-kevésbé heterogén csoportból s magasabb, egységes céllal össze nem fűzött öncélú és önrendelkező alanyból áll: *a nemzet szétmállása elherülhetlen folyamánya lenne a tisztán nemzetiségi kapcsolattal összefűzött tömegnek.* Ezért már a tisztán nemzetiségi érdekek megvalósulásához szükséges együvértartozás létrehozatalához sem elegendő a nemzetiséggel adott kapocs, hanem egy magasabb erkölcsi köteleknek és egységesítő tényezőnek kell föllépnie, hogy ez megtörténhessen. Ezt létesíti az állam, mikor a közjót, ízt az egyéneket, családokat és nagyobb embercsoportokat egysítő tényezőt állítja a sokaság szeme elé s ebből kifolyó kötelekéségeket és jogokat ad a közjóhoz való viszony és közelség szerint úgy az egyénnek, mint pedig a többi társadalomalkotó elemnek. Ezt a célt a nemzet is magáévé teheti, érdekeinek megvalósítása vagy megvédése céljából csatlakozhat hozzája, sőt mi iőbb ez az általános cél határozott nemzeti színezettel is bírhat, de minden esetben túlmegy a *tisztán* nemzetiségi érdekek követelményeinek keretén s ezzel tanúságot tesz maga felsőbbbrangúsága és esetleg jogbontó ereje mellett

Az állam és nemzetnek imént vázolt viszonya könnyen megérteti velünk, hogy miért kellett *a magasabb erkölcsi kapcsolattal s a vele járó jogoknak és követelményeknek legyőznie a természet, a hús és vér kötelekét és követelményeit.* Megértjük továbbá azt az általános ismert történelmi tény is, hogy a fejlődés és kulturális élet magasabb fokán minden alacsonyabb társadalmi alakulás beolvadt a legtökéletesebb társadalmi formába, az államba. Épen ezért az utóbbiaknak, akár családi, akár pedig nemzetiségi köteleket képviseljenek is, felsőbb jogokat törölő ereje nem lehet, amint ezt a jelszó követeli. Amint tehát esztelennek mondanók az embert, aki családi érdekeire való hivatkozással megtagadná minden magasabb kötelekéségének teljesítését s bennük minden egyéb érdeke jogbontó tényezőjét látná, úgy esztelennek kell nyilvánítanunk a jelszó állásfoglalását is, amely még gyöngébb kötelekéségek jogbontó erejét mondja ki elv gyanánt.

Itt megint meg kell jegyeznünk, hogy elvontan szemlélve a dolgot, a nemzeti állam talán jobban meg tudná valósítani a nemzeti érdekeket, mint egy másik államalakulás, ámde ha a történelem másként hallatta szavát, akkor az elvont fontolgtatás-

nak helyet kell adnia a konkrét szemléletnek s a tisztán lehető jogok elhanyagolásával a történelmi jogok követelményeit kell szemügyre vennünk. A természetjog az állam érdekeinek és jogainak ad elsőbbséget s így ha valamely állam a történelem folyamán megszerezte a birtokjogot egy vagy több nemzetiség fölött, akkor a természetjog védelmére számíthat minden széthúzó törekvással szemben s a nemzetiség csakis az állam temperamentumának megfelelő önállóságra és érvényesülésre tarthat igényt. A közjó keretein belül beszélhetünk tehát a nemzeti érdekek védelméről, azok fejlesztéséről, de nem jogbontó erejükről. A közjó ugyanis csak az állam-organizmusba való beolvadást követeli a nemzetiségtől, de nem a felolvadást. *Ma tehát a népek csakis a közjó keretein belül és nem az államszervezet fönebb leírt temperáltságának veszélyeztetésére és kárára kívánják sajátos érvényesülésüket, akkor jogos alapokon állanak s ily irányú önrendelkezésük ellen kifogásunk nem lehet. De ha ezen túlmennék, akkor maguk mondtak ítéletet követelményeik jogosultságáról s az a náluknál magasabb hatalom a neki sajátos önrendelkezési jog szerint bánhat velük.*

3. Minden nemzet megvalósíthatja sajátos érdekeit a vele élő nemzetekre vagy a közjóra való tekintet nélkül.

E fogalmazás a legkíméletlenebb individualizmuson épül föl s a legkulturátlanabb barbárság és társadalmi rendezetlenség állapotát állítja föl ideál, illetőleg jogszabály gyanánt. Amit az államról, mint szerves egésről mondtunk, teljesen elegendő e jelszó megcáfolására. Állami élet, egységes törekvés és összetartás teljes lehetetlenség a széthúzó és tetszés szerint rendelkező és sorsdöntő elemek között. Az egységesítő elemnek és az állam alaki tényezőjének alkalmas alanya gyanánt továbbá csak temperált anyagi alkotórészek szerepelhetnek. Ha tehát ez nincs megadva a homogén elemek révén, akkor az értékes, túlnyomó elemnek kell ezt elvégeznie s a temperálás folyamatában \$gy neki, mint pedig a többi egyesülő elemnek tompulnia és sajátos eleveenségéből engednie kell. A közjónak továbbá győző, tehát a részleges javakat, ha nem is törlő, de legalább is tompító ereje van. Ha tehát vele szemben a részleges javaknak akarunk jogtörő és tompító erőt juttatni, akkor természetellenes követelményt állítunk föl, tagadjuk az államot s elvileg visszaesünk a barbárság rendezetlen társadalomnélküli chaosába és az ökológiai korszakába.

Bármely alakban szemléljük is tehát e jelszót, be kell látnunk, hogy nem keresztény, de nem is természetjogi alapon épt. fői, hanem egy a pogánynál is pogányabb szellem, a csiszolatlan barbárságot is messze felülmúló nyers erőszak és az önérdéken kívül magasabb szempontokat nem ismerő kislelkűség szólal meg benne. A barbárokat végül is könnyen megérthetjük, hisz a társadalmi élet, főleg pedig az erkölcsi kötelék áldásait tapasztalatból nem ismerték, sőt nem is sejtették. A huszadik század népeinél azonban legalább is rút hálátlanság számba megy, ha azt a tényezőt, amelynek vállain naggyá nőttek s amelynek nemzeti szellemük kiképződését vagy fenmaradását köszönik, tönkre akarják tenni s benne csak ellenségüket látják.

* * *

Tovább is mehetnék a jelszó taglalásában. E néhány elvi gondolat azonban elegendő vázlatunkhoz s megmutatja az utat minden egyéb fogalmazás megértéséhez és megcáfolásához.

A kölcsönös megértéstől, sajnos, igen messze vagyunk. Az államabszolutizmus minden jogot felszívó és minden követelményt elnyomó törekvése ép oly kevéssé jogosult, mint a népfenség jelszava, amely szerint az önrendelkezés azonos az állami érdekektől való függetlenséggel. Gyakorlatilag e két álláspont csak kiegyenlíthetlen ellentétekhez vezethet s az állam és a népek közötti egyetértés megvalósítására nem alkalmas. Az a két véglet áll itt szemben egymással, amelynek romboló hatását Trendelenburg oly találóan jellemzi e szavakkal: «Wo sich das Volk der Richtung auf den Staat entschlüge, sänke es zur Horde herab, welche blind ihrem blinden Triebe folgt. Wo hingegen die staatsbildende Richtung mit der volkstümlichen in Widerstreit gerät, ermangelt sie für die Einheit, welche ihr Wesen ist, des festen Bandes».¹ Mi a keresztény filozófia szempontjából megkíséreltük az állam és a népek jogainak összeegyeztetését, ami gyakorlatilag csak akkor jöhet létre, ha az állam részéről több megértés és engedékenység, a népek részéről pedig több engedelmesség jelentkezik: az elvi merevség élet csakis így lehet leköszörülni.

Az események logikája talán majd nem ért egyet mindenben a mi filozófiánkkal, amennyiben erőszakos úton vonja le a követ-

¹ Naturrecht... S. 327.

kezményeket ama praemissákból, amelyeket a népek önrendelkezésük megvalósítására fölállítottak. Esetleg a politikai okosság is enged az államnak az elvi merevségen alapuló jogaiból annyit, amennyit a közjó legszűkebb kívánalmái megengednek. Mindez nem a filozófia dolga. Ez csak meleg szót emelhet az állam, a rend és a béke e tényezőjének jogai mellett s csak annyit állapíthat meg, hogy ha a vezetők annyit engednek az állam jogaiból, hogy az utóbbi érdekeiről a nemzetiségek vagy a csoportok érdekei szerint lehessen ítélni, akkor természetellenes merényletet követnek el az állammal szemben s elismerik az önrendelkezés elvét abban az alakban, amelynek csak az államot megelőző korszakokban van érvénye. De másrészt bármint igyekezzék is az állam, a népek önrendelkezésének jelszava alá bujtatott problémákat kielégítően sohasem tudja megoldani. Onnét van ez, mert az államkötelékkel nincs megadva a kapocs, amely a népek lelkét egymáshoz tudná fűzni. A tisztán külső érdekközösség, ha oly nagy jóra vonatkozik is ez, mint aminő a közjó, de még a hús és véren alapuló rokonság tudata sem egyenlítheti ki a népek érdekeinek különbségét úgy, hogy zavartalan nyugalom és békesség uralkodjék közöttük. Ebben az irányban, ím a tisztán földi érdekek és kötelékek, hanem a népek benső, lelki összetartozása megvalósításának irányában, az állam is kiegészítésre szoruló társadalmi formának mutatkozik. Természeténél fogva arra a társadalmi kötelékre mutat és onnan várja ebbeli kiegészítését, ahol a hús és véren és a mulandó érdekeken túlmenő magasabb kapocs — az igazi testvériség és az istenfiúság — tudata tartja össze az embereket. Arra a társadalmi közösségre gondolunk, amelyről Krisztus mondotta, hogy nem e világból való s amely meg tudja valósítani a békét, amelyet e világ nem adhat. Ha tehát tisztán a filozófia szempontjából, teljesen eltekintve a kinyilatkoztatás forrásaitól, meleg szót szólhattunk az állam és érdekei mellett s megvédhettük ezeket minden jogtalan követelménnyel szemben, akkor szabad az államot is melegen figyelmeztetnünk imént említett kiegészítésre szoruló hiányára és arra a társadalmi alakulásra, amelynek elvei és földöntúli köteléke a népek lelkét bensőleg egyesíthetik.